

UiT

THE ARCTIC
UNIVERSITY
OF NORWAY

Det juridiske fakultet

Trygderettslig og obligasjonsrettslig tilbakesøking

*En sammenligning av reglene om tilbakesøking etter folketrygdloven
og den ulovfestede læren om *condictio indebiti**

Ida Marlen Johnsen

Liten masteroppgave i rettsvitenskap

Høsten 2014

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	4
1.1	PRESENTASJON AV TEMA OG PROBLEMSTILLING	4
1.2	NÆRMERE OM AVHANDLINGENS TEMA OG SIKTEMÅL	5
1.3	AKTUALITET.....	7
1.4	GENERELT OM TILBAKESØKNINGSKRAV – HVEM ER KREDITOR OG DEBITOR?	8
1.5	VALG AV METODE.....	8
1.6	RETTSKILDEBILDET PÅ TRYGDERETTENS OMRÅDE.....	8
	1.6.1 Lov og lovforarbeider	8
	1.6.2 Rettspraksis og trygderettspraksis.....	9
	1.6.3 Forvaltningspraksis og rundskriv.....	10
1.7	AVGRENSNINGER.....	11
1.8	DEN VIDERE FREMSTILLING	12
2	DE ULIKE HENSYN VED TILBAKESØKNING AV TRYGDEYTELSER OG LØNN.....	13
2.1	HENSYN VED TILBAKESØKNING AV FEILUTBETALTE TRYGDEYTELSER.....	13
2.2	HENSYN VED TILBAKESØKNING AV FEILUTBETALT LØNN	14
3	STIFTELSESGRUNNLAGET.....	15
3.1	INTRODUKSJON	15
3.2	FOLKETRYGDLOVEN § 22-15.....	15
	3.2.1 Introduksjon	15
	3.2.2 Forsto eller burde forstått at utbetalingen skyldes en feil	15
	3.2.3 Feilutbetalinger forårsaket av feilaktige eller mangelfulle opplysninger.....	19
	3.2.4 Beløp som er mottatt i aktsom god tro	22
	3.2.5 Særlige tilbakesøkningsstilfeller.....	22
3.3	CONDUCTIO INDEBITI	23
	3.3.1 Introduksjon	23
	3.3.2 Nærmere om helhetsvurderingen	25
	3.3.3 Subjektiv skyld	25
	3.3.4 Forbehold.....	26
	3.3.5 Hvem feilen objektivt sett kan føres tilbake til.....	28
	3.3.6 Partenes profesjonalitet.....	28
	3.3.7 Ytelsens art.....	29

3.3.8	<i>Tidsmomentet</i>	30
3.3.9	<i>Beløpets størrelse</i>	31
3.3.10	<i>Betalingspress</i>	31
3.4	SAMMENLIGNING AV REGELSETTENES STIFTELSESGRUNNLAG	32
3.4.1	<i>Adgangen til tilbakesøkningskrav</i>	32
3.4.2	<i>Rettstekniske egenskaper, rimelighet, forutberegnelighet og likebehandling</i>	33
3.4.3	<i>Betydningen av subjektiv skyld og forbehold</i>	34
3.4.4	<i>Betydningen av hvem årsaken til feilutbetalingen kan føres tilbake til</i>	37
3.4.5	<i>Vernet av ytelser som tjener til mottakerens livsopphold</i>	38
4	UTMÅLINGEN AV TILBAKESØKNINGSKRAVET	40
4.1	INTRODUKSJON	40
4.2	UTMÅLINGEN AV KRAV ETTER FOLKETRYGDLOVEN § 22-15	40
4.2.1	<i>Ved forsettlig eller uaktsom opptreden hos betalingsmottakeren</i>	40
4.2.2	<i>Feilbetalinger mottatt i aktsom god tro</i>	43
4.2.3	<i>Adgang til annen ettergivelse av kravet?</i>	45
4.2.4	<i>Unnlatelse av å fremsette krav ved mindre feilutbetalte beløp</i>	46
4.2.5	<i>Tilbakebetaling av brutto eller netto utbetalt beløp?</i>	47
4.2.6	<i>Renter og rentetillegg</i>	47
4.3	UTMÅLINGEN AV KRAV ETTER LÆREN OM CONDUCTIO INDEBITI	48
4.3.1	<i>Læren om ugrunnet berikelse</i>	48
4.3.2	<i>Renter</i>	49
4.4	SAMMENLIGNING AV REGELSETTENES UTMÅLINGSREGLER.....	50
4.4.1	<i>Generelt</i>	50
4.4.2	<i>Ved forsettlig eller grov uaktsom opptreden hos betalingsmottakeren</i>	50
4.4.3	<i>Ved uaktsomhet hos betalingsmottakeren</i>	51
4.4.4	<i>Ved aktsom god tro hos betalingsmottakeren</i>	51
5	INNKREVIING OG FORELDELSE	53
5.1	INNKREVIING AV KRAV ETTER FOLKETRYGDLOVEN § 22-15	53
5.2	INNKREVIING AV KRAV ETTER LÆREN OM CONDUCTIO INDEBITI.....	54
5.3	FORELDELSE AV KRAV ETTER FOLKETRYGDLOVEN § 22-15.....	55
5.4	FORELDELSE AV KRAV ETTER LÆREN OM CONDUCTIO INDEBITI.....	56
5.5	SAMMENLIGNING AV REGLENE OM INNKREVIING OG FORELDELSE	57
6	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	58

7	KILDE- OG LITTERATURLISTE.....	60
7.1	LOVER.....	60
7.2	LOVFORARBEIDER.....	60
7.3	DOMSREGISTER	61
7.4	KJENNELSER FRA TRYGDERETTEN	62
7.5	RUNDSKRIV OG ANDRE ADMINISTRATIVE UTTALELSER.....	62
7.6	JURIDISK LITTERATUR.....	63
7.7	ANNET	63

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Tema for avhandlingen er retten til tilbakesøkning av feilutbetalte ytelser. Det overordnede siktemålet med avhandlingen er å gjøre en sammenligning av de trygderettslige reglene for tilbakesøkning og den ulovfestede læren om *condictio indebiti* som får anvendelse på obligasjonsrettens område.

I norsk rett er det ingen alminnelige lovregler som regulerer retten til tilbakesøkning når det er foretatt en feilbetaling. Tilbakesøkning av feilutbetalte trygdeytelser er regulert i folketrygdloven¹, mens den ulovfestede læren om *condictio indebiti* favner vidt og regulerer retten til tilbakesøkning på områder hvor det ikke er fastsatt særregler i lov.

Jeg har valgt å illustrere den ulovfestede læren om *condictio indebiti* ved å knytte den spesifikt opp til feilutbetalinger av lønn fra arbeidsgivere. Valget er gjort på bakgrunn av at feilutbetalinger av lønn er den situasjon som har mest til felles med feilutbetalinger av trygdeytelser. Det er i begge tilfeller tale om feilutbetalinger fra profesjonelle parter, hvor den feilutbetalte ytelsen er ment å dekke betalingsmottakerens livsopphold. Siden trygdeytelser og lønnsvederlag er såkalte *løpende* ytelser, fremstår risikoen for feilutbetalinger som stor i begge situasjoner.

Som følge av at feilutbetalingssituasjonene som behandles har mange fellestrekk antas avhandlingen å gi et godt sammenligningsgrunnlag for å vurdere egenskapene ved de trygderettslige og obligasjonsrettslige reglene.

Den videre behandling av læren om *condictio indebiti* vil derfor være direkte knyttet opp til feilutbetalinger av lønn. Analysen og vurderingene som gis i den forbindelse kan imidlertid tenkes å ha overføringsverdi til lignende feilutbetalingssituasjoner som reguleres av læren om *condictio indebiti*.

Avhandlingens tema er inspirert av en artikkel som Asbjørn Kjønstad publiserte i 2011.² I artikkelen rettet Kjønstad kritikk mot den ulovfestede lærens retts tekniske egenskaper og gav uttrykk for at læren er *utdatert* som rettslig grunnlag for tilbakesøkningskrav. Videre tok han

¹ Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd.

² Asbjørn Kjønstad. «Motregning og tilbakebetaling av pengekrav, i obligasjonsretten og i trygderetten», *Jussens Venner*, 2011 s. 131–164.

til orde for en generell lovfesting av tilbakesøkning på obligasjonsrettens område, hvor det burde sees hen de mer moderne prinsippene som gjelder for tilbakesøkning på trygderettens område.³

Selv om det er enighet i juridisk teori om at læren om *condictio indebiti* har betydelige retts tekniske mangler, er Kjønstads forslag om lovfesting verken fulgt opp eller vurdert nærmere fra lovgiverhold.⁴

Avhandlingen tar sikte på en dypere analyse og vurdering av regelsettene som gjelder for trygderettslig og obligasjonsrettslig tilbakesøkning. Herunder vil det vurderes om det kan være hensiktsmessig å forlate den ulovfestede læren som hjemmel for tilbakesøkning til fordel for en generell lovfestet bestemmelse, samt om trygderettslige prinsipper om tilbakesøkning har overføringsverdi til alminnelige obligasjonsrettslige tilbakesøkingsregler.

1.2 Nærmere om avhandlingens tema og siktemål

Selv om feilutbetalingssituasjonene som behandles i avhandlingen er relativt like, preges imidlertid de trygderettslige og obligasjonsrettslige regelsettene av vesentlige forskjeller:

Den rettslige forankringen er den mest åpenbare forskjellen mellom regelsettene.

Tilbakesøkning av feilutbetalte trygdeytelser reguleres særskilt av folketrygdloven § 22-15, mens tilbakesøkning ved feilutbetalinger av lønn reguleres av den alminnelige ulovfestede læren om *condictio indebiti*. En står dermed overfor ett lovfestet regelsett som spesifikt regulerer én type feilutbetalingssituasjon og ett ulovfestet regelsett som regulerer tilbakesøkning av feilutbetalte ytelser i alminnelighet.

En annen forskjell er at mens reglene om tilbakesøkning etter den ulovfestede læren er et privatrettslig anliggende, er tilbakesøkning av utbetalinger fra folketrygden regulert etter offentligrettslige regler.

Regelsettenes utforming og rettslige utvikling utgjør en ytterligere forskjell. Det fremkommer av lovforarbeidene til den gamle folketrygdloven⁵ at den med virkning fra mars 1988 tok sikte

³ *Ibid.* s. 163-164.

⁴ Viggo Hagstrøm, *Obligasjonsrett*, 2. utgave, Oslo 2011 s. 704–705. Trygve Bergsåker, *Pengekravsrett*, 2. utgave, Oslo 2011 s. 263.

på å regulere tilbakesøkningsadgangen uttømmende for feilutbetalte trygdeytelser. Fra dette tidspunkt var det ikke lengre anledning til å supplere folketrygdloven med læren om *condictio indebiti* som rettslig grunnlag for denne type krav.⁶ I 2009 ble tilbakesøkningsadgangen i folketrygdloven § 22-15 endret og utvidet slik at bestemmelsen så langt som mulig skal utgjøre et komplett regelsett for tilbakesøkning på trygdens område.⁷ Rettstilstanden under læren om *condictio indebiti* har derimot ikke endret seg nevneverdig etter Høyesteretts dom i Rt. 1985 s. 290 hvor retten uttaler på s. 294:

«Det er et grunnleggende trekk i læren om *condictio indebiti* at hvert tilfelle skal vurderes **konkret** og under hensyn til **rimelighet**.» (min utheving)

Dette innebærer at mens trygderettslig tilbakesøkning er basert på et regelsett som tar sikte på vidtrekkende og rettsteknisk tydelige hjemler, er tilbakesøkning av eksempelvis feilutbetalt lønn underlagt en nokså fri og pragmatisk rimelighetsvurdering.

Et sentralt spørsmål er hva som *begrunner* forskjellene i den trygderettslige og obligasjonsrettslige reguleringen av retten til tilbakesøkning. Det kan videre stilles spørsmål om hvorvidt regelsettet for trygderettslig tilbakesøkning i for stor grad har fjernet seg fra den rimelighetsvurderingen som foretas etter den ulovfestede læren. Fra motsatt hold kan det reises spørsmål om hvorvidt læren om *condictio indebiti* gir for liten grad av forutberegnelighet som rettslig grunnlag for tilbakesøkning av de krav som faller utenfor lovens rekkevidde.

Avhandlingen tar sikte på å belyse hvorvidt og i hvilken grad rettsstillingen for feilutbetaler og betalingsmottaker er ulik på de to rettsområdene, og se nærmere på hvilke konkrete ulikheter reglene gir seg utslag i. For det tilfelle at det avdekkes vesentlige forskjeller mellom rettstilstanden for tilbakesøkningskrav på trygderettens og obligasjonsrettens område, vil jeg forsøke å finne frem til og vurdere den legislative begrunnelsen for dette.

⁵ Lov 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd.

⁶ Ot.prp. nr. 50 (1987–1988) s. 9.

⁷ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 15.

1.3 Aktualitet

Folketrygden har som sitt primære mål å betale ut rett ytelse til rett tid til berettigede mottakere.⁸ Likevel viser statistikk fra Arbeids- og velferdsetaten (NAV)⁹ at det feilutbetales og svindles for større beløp enn noen gang. I 2013 anmeldte NAV trygdemisbruk for 238 millioner kroner og ved utgangen av august 2014 var det anmeldt trygdemisbruk for over 178 millioner kroner.¹⁰ Tallene som viser den anmeldte trygdesvindelen er antageligvis *langt mindre* enn det totale omfanget av feilutbetalinger. Det kan være tilfeller hvor det ikke foreligger tilstrekkelig bevis for anmeldelse, feilutbetalinger som ikke skyldes trygdesvindelen og mørketall for feilutbetalinger som ikke avdekkes.

Omfanget av trygdemisbruk og feilutbetalinger fra NAV har vært den direkte foranledningen til flere av de senere endringene i folketrygdloven § 22-15.¹¹

I oktober 2014 fremla Riksrevisjonen en rapport som retter kritikk mot at det for øyeblikket er cirka 300 ulike IKT-systemer i bruk i NAV. Måten opplysninger blir behandlet og lagret på gjør det vanskelig for saksbehandlere NAV ha oversikt over alle relevante opplysninger knyttet til den enkelte stønadsak. Dette gir seg utslag i en høy risiko for feilutbetalinger av ytelser fra folketrygden.¹²

Det finnes ingen oversikt som viser omfanget av feilutbetalte lønnsytelser. Likevel må det legges til grunn at problemstillingen aktualiseres i mange arbeidsforhold. En god indikator på at feilutbetalinger av lønn skjer i betydelig omfang er at lovgiver har sett behovet for å *innskrenke* arbeidsgivers adgang til korreksjon, blant annet av feilutbetalinger, i fremtidige lønnsutbetalinger og lovfestet et *forbud mot motregning* i arbeidsmiljøloven¹³ § 14-15 første ledd. Det er imidlertid ikke tatt til orde for en lovfesting eller endring i reguleringen av spørsmålet om tilbakesøkning av feilutbetalt lønn.

⁸ *Ibid.* s. 6.

⁹ NAV har tatt over administrasjonen av folketrygden etter det gamle Rikstrygdeverket.

¹⁰ www.nav.no (Misbruksstatistikk for 2013 og 2014).

¹¹ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 6–7.

¹² Riksrevisjonens rapport om den årlige revisjon og kontroll for budsjettåret 2013.

¹³ Lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.

1.4 Generelt om tilbakesøkningskrav – hvem er kreditor og debitor?

Et tilbakesøkningskrav er et pengekrav som oppstår på grunn av at det hefter feil ved en tidligere betaling eller et oppgjør mellom to eller flere parter.¹⁴ Tilbakesøking er et begrep som beskriver en situasjon hvor det er tale om å få tilbakebetalt en ytelse, som oftest et pengebeløp, fra noen som i utgangspunktet ikke hadde krav på den. Retten til tilbakesøking forutsetter dermed at det enten er blitt betalt for mye fra debitor til kreditor, eller at det er foretatt en betaling uten at det forelå en betalingsforpliktelse. På det tidspunktet en feilutbetaling er foretatt og spørsmålet om tilbakesøking aktualiseres, vil debitor og kreditor bytte roller med hensyn til det beløpet som er feilutbetalt.

I de fleste tilfeller vil det være presisert eller følge av sammenhengen om feilutbetalinger er arbeidsgiver eller folketrygden, og om betalingsmottaker er arbeidstaker eller stønadsmottaker. Av praktiske årsaker vil kreditor og debitor for tilbakesøkningskravet også omtales som henholdsvis feilutbetaler og betalingsmottaker.

1.5 Valg av metode

Avhandlingen har en rettsdogmatisk tilnærming hvor jeg vil analysere og sammenligne to ulike regelsett. Det tas utgangspunkt i de rettskildefaktorer og rettskildeprinsipper som er anerkjent etter den tradisjonelle juridiske metodelære. Analysen av den ulovfestede læren om *condictio indebiti* antas å ikke by på særskilte metodiske utfordringer.

Trygderettens rettskildebilde preges imidlertid av rettskildefaktorer og enkelte rettskildeprinsipper som er særegne for dette rettsområdet. Disse særtrekkene vil det bli redegjort for i punkt 1.6.

1.6 Rettskildebildet på trygderettens område

1.6.1 Lov og lovforarbeider

På grunn av hyppig lovgivningsaktivitet kan det være grunn til å utvise forsiktighet med rigid ordlydsfortolkning av lovtekster på trygderettens område, såfremt bestemmelsene ikke er

¹⁴ Hagstrøm s. 694 flg.

utformet med omhu.¹⁵ Folketrygdloven § 22-15 har vært endret ved flere anledninger hvor det fra lovgivers side har vært stort fokus på formuleringen av ordlyden, og det er derfor ingen grunn til å tro at bestemmelsens ordlyd har mindre vekt enn på andre rettsområder.¹⁶

Asbjørn Kjønstad rettet på slutten av 1970-tallet kritikk mot at lovforarbeidene på trygderettens område ofte ble utarbeidet med stort innslag av ikke-jurister som i tillegg arbeidet under stort tidspress.¹⁷ Kjønstad mente at forarbeidene dermed burde tillegges mindre rettskildemessig vekt enn forarbeider på andre rettsområder. Nyere lovforarbeider antas imidlertid å ha like høy kvalitet som forarbeider på andre rettsområder.¹⁸

1.6.2 Rettspraksis og trygderettspraksis

Et særtrekk på trygderettens område er at saker sjelden kommer opp for Høyesterett. Det foreligger ingen høyesterettspraksis som eksplisitt behandler innholdet i vilkårene i folketrygdloven § 22-15.¹⁹ Dette innebærer at det ikke kan sees hen til praksis fra landets øverste domstol ved løsningen av spørsmål om tilbakesøkning etter denne bestemmelsen.

Trygderetten trer i tingrettens sted ved behandlingen av mange trygderettslige spørsmål, og fungerer i praksis som førsteinstans. Formelt har Trygderetten imidlertid ikke status som særdomstol. Det uttales i lovforarbeidene at Trygderetten skal være et uavhengig forvaltningsorgan som skal utøve faktisk rettspleie og ha en rettsskapende funksjon på trygderettens område, samt at saksbehandlingen for Trygderetten skal være av domstolslignende karakter.²⁰

Mer enn ni av ti saker som behandles i Trygderetten er anke over vedtak fra NAV som er fattet i medhold av folketrygdloven.²¹ Det foreligger over 1 200 publiserte kjennelser som på en eller annen måte omhandler folketrygdloven § 22-15.²²

¹⁵ Asbjørn Kjønstad, *Innføring i trygderett*, 4. utgave, Oslo 2009 s. 45.

¹⁶ Se f.eks. Ot.prp nr 76 (2007-2008) kapittel 3.1 s. 11 flg.

¹⁷ Asbjørn Kjønstad, «En sammenligning mellom trygderettslige lovforarbeider og lovforarbeider fra den "sentrale juss"», *Lov og rett* 1978 s. 3-22 på s. 3 flg.

¹⁸ Kjønstad, *Innføring i trygderett* s. 46.

¹⁹ Høyesterett har imidlertid vurdert forholdet mellom folketrygdloven § 22-15 og det erstatningsrettslige culpaansvaret, se punkt 1.7.

²⁰ Ot.prp. nr. 5 (1966–1967) s. 20–21.

²¹ www.trygderetten.no.

²² http://www.trygderetten.no/ikbViewer/page/sok2?ED5703CA49802F89E0435813310A9DA3.p_search_id=16503. (desember 2014).

I Rt. 1995 s. 54 uttalte Høyesterett på s. 61 at dersom det foreligger omfattende, langvarig og konsekvent forvaltningspraksis fra trygdemyndigheten vil praksisen kunne tillegges betydelig vekt ved tolkning av lov på trygderettens område. Samme synspunkt har kommet til uttrykk i nyere avgjørelser.²³ I likhet med annen forvaltningspraksis vil den rettskildemessige betydningen av trygderettskjennelser variere ut fra Trygderettens sammensetning, om praksisen er varig og konsekvent, samt hvor grundig kjennelsen er utformet.²⁴

Mindre enn én prosent av Trygderettens kjennelser har blitt overprøvd av de alminnelige domstolene.²⁵ Dette innebærer at Trygderetten har tatt stilling til mange tvilsspørsmål som enda ikke er berørt i rettspraksis og lovforarbeider.

1.6.3 Forvaltningspraksis og rundskriv

NAV fatter årlig over én million vedtak, men disse vedtakene er underlagt taushetsplikt og er ikke offentlig tilgjengelige. Vedtakene vil dermed sjelden kunne brukes til å dokumentere forvaltningspraksis.

Derimot kan Arbeids- og velferdsdirektoratets administrative uttalelser (rundskriv) dokumentere hvilken praktisering av ulike bestemmelser som *pålegges* saksbehandlerne fra direktoratets side. Rundskrivene gir i en viss grad også uttrykk for praksis i NAV og kodifisering av trygderettspraksis. På den ene siden utgjør dermed rundskriv en arbeidsrettslig instruks og på den andre siden en rettskildefaktor som anvendes for å avgjøre konkrete trygdespørsmål.

En undersøkelse av rettskildebruken i NAV Klageinstans har avdekket at rundskriv ofte er den eneste eller avgjørende rettskilden som saksbehandlerne i NAV har benyttet seg av.²⁶ Det er derfor nærliggende å tro at rundskrivene stort sett gir uttrykk for den forvaltningspraksis som eksisterer.

Den rettskildemessige verdien til et rundskriv vil imidlertid variere ut fra hvor godt uttalelsene harmonerer med de øvrige rettskildene på området. Eksempelvis tok Høyesterett i Rt. 2005 s. 548 (avsnitt 41) avstand fra uttalelser i et rundskriv som ut fra rettens oppfatning ikke hadde støtte i lovforarbeidene.

²³ Rt. 2000 s. 220 på s. 230–231, Rt. 2012 s. 585 avsnitt 43.

²⁴ Kjønsstad, *Innføring i trygderett* s. 52.

²⁵ *Ibid.* s. 49.

²⁶ Endre Refsdal, «NAV Klageinstans», *Institutt for offentlig retts skriftserie* nr. 2, 2009.

1.7 Avgrensninger

Temaet for avhandlingen er tilbakesøking av feilutbetalte ytelser i to konkrete situasjoner, hvor den som feilutbetaler er henholdsvis arbeidsgiver eller folketrygden. Avhandlingen avgrenses mot rettslige grunnlag som kan gi rett til tilbakesøking i andre situasjoner.

Det er lovfestet adgang til motregning i både lønn fra arbeidsgiver og i fremtidige ytelser fra folketrygden.²⁷ Avhandlingen tar utgangspunkt i de situasjoner hvor motregning ikke er en praktisk løsning, eksempelvis hvor lovens vilkår for motregning ikke er oppfylt, hvor arbeidsforholdet er opphørt eller stønadsmottakeren ikke lenger har krav på ytelser fra folketrygden. Reglene om motregning behandles derfor ikke særskilt, men vil berøres hvor det er nødvendig for å sette regelsettene som behandles inn i en større sammenheng.

Høyesterett har slått fast at selv om folketrygdloven § 22-15 utelukker anvendelse av læren om *condictio indebiti* på sitt område, kan feilutbetalte trygdeytelser likevel kreves tilbake i medhold av det erstatningsrettslige culpaansvaret.²⁸ Feilutbetalinger av lønn fra arbeidsgiver kan også kreves tilbake i medhold av culpaansvaret. Av hensyn til avhandlingens problemstilling og omfang avgrenses det mot den erstatningsrettslige reguleringen av tilbakesøkningskrav.

Ved trygderettslig tilbakesøking kommer forvaltningsloven²⁹ til anvendelse.³⁰ Av plasshensyn vil de prosessuelle regler som gjelder i disse tilbakesøkningssakene ikke behandles nevneverdig, utover at jeg vil vise til ulike regler hvor det er særlig relevant for problemstillingen som behandles.

En del feilutbetalinger har sitt utspring i trygdemisbruk fra stønadsmottaker.

Tilbakesøkingen av slike beløp reguleres av samme regler som andre feilutbetalinger, mens selve trygdemisbruket er et strafferettslig anliggende som faller utenfor avhandlingens rammer.³¹

Avhandlingen avgrenses også mot tilbakesøking av feilutbetalinger i forbindelse med direkte oppgjørsordning jf. folketrygdloven § 22-15 a.

²⁷ Arbeidsmiljøloven § 14-15 annet ledd, folketrygdloven §§ 22-15 sjuende ledd andre punktum og 22-16.

²⁸ Rt. 2012 s. 1444 avsnitt 43.

²⁹ Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

³⁰ Folketrygdloven § 21-1.

³¹ Se Almindelig borgelig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 §§ 270, 271 og 271 a.

1.8 Den videre fremstilling

I kapittel 2 vil det gjøres rede for de hensyn som gjør seg gjeldende mellom feilutbetalinger og betalingsmottaker i de to ulike feilutbetalings situasjonene.

Avhandlingen er for øvrig bygd opp etter de ulike sider ved regelsettene. Hovedfokus vil være på reglene for stiftelsen og utmålingen av tilbakesøkningskravet, og behandles i kapittel 3 og 4. Disse sentrale materielle reglene avgjør eksistensen og omfanget av tilbakesøkningskravet.

Reglene som gjelder for inndrivelsesprosessen og spørsmålet om foreldelse av tilbakesøkningskravene må også berøres for å få den fulle forståelse av regelsettene rekkevidde og virkning. Dette behandles noe mer kortfattet i kapittel 5. Regelsettene vil sammenlignes fortløpende i slutten av hvert kapittel.

Det vil i kapittel 6 gis noen avsluttende bemerkninger.

2 De ulike hensyn ved tilbakesøking av trygdeytelser og lønn

2.1 Hensyn ved tilbakesøking av feilutbetalte trygdeytelser

Folketrygden har egne inntekter og utgifter som administreres av NAV. Inntektene kommer i hovedsak i form av avgifter og tilskudd fra arbeidsgivere, arbeidstakere, selvstendige næringsdrivende og staten.³²

Hovedformålet med utbetalinger fra folketrygden er å kompensere for inntektstap i ulike situasjoner og bidra til å gi borgerne et økonomisk sikkerhetsnett.³³ Loven stiller ulike vilkår for at retten til en ytelse skal inntre. Siden det er tale om lovfestede vilkår, hviler folketrygdens utbetalinger på en demokratisk vilje som er utarbeidet gjennom folkevalgte organer. Når folketrygden foretar utbetalinger, og et eller flere av disse vilkårene *ikke* er til stede, havner ytelsen hos uberettigede og utbetalingen er i strid med folketrygdloven og dens intensjoner.

Det er derfor i samfunnets og borgernes interesse at feilutbetalingene blir tilbakekrevd fra uberettigede mottakere. Det er også nødvendig med tilbakesøking av feilutbetalinger fra NAV for å opprettholde tilliten til folketrygden som institusjon.³⁴

I den senere tid har lovforarbeidene til folketrygdloven § 22-15 fremhevet at utformingen av en effektiv tilbakesøkningsadgang er av stor betydning da det både feilutbetales og avdekkes trygdemisbruk for store summer samt at behandlingen av tilbakesøknings saker krever bruk av store ressurser.³⁵

På motsatt hold melder hensynet til den uberettigede betalingsmottakeren seg. I de tilfeller hvor det dreier seg om bevisst trygdemisbruk har ikke betalingsmottakeren særlig beskyttelsesverdige interesser i å motsette seg tilbakesøking.

I andre tilfeller hvor feilutbetalingen eksempelvis skyldes feil fra NAV eller utenforstående, eller hvor betalingsmottakeren er aktsom i god tro, blir saken en annen.

³² Folketrygdloven kapittel 23.

³³ Folketrygdloven § 1-1.

³⁴ Kjønstad, «Motregning og tilbakebetaling av pengekrav, i obligasjonsretten og i trygderetten» s. 139.

³⁵ Ot.prp. nr.76 (2007–2008) s. 5 flg.

Ytelser fra folketrygden dekker ofte livsoppholdet for mottakeren og blir forbrukt fortløpende. Når det fattes vedtak om tilbakesøking fra NAV kan betalingsmottakeren raskt havne i en svært uheldig og økonomisk utfordrende situasjon. Likevel er det slik at folketrygdloven, i motsetning til arbeidsmiljøloven, ikke oppstiller noe forbud mot at det gjøres motregning i fremtidige trygdeytelser.

2.2 Hensyn ved tilbakesøking av feilutbetalt lønn

Et arbeidsforhold er ment å være et gjensidig bebyrdende avtaleforhold hvor arbeidstaker stiller sin arbeidskraft til disposisjon for arbeidsgiver, mens arbeidsgiver på sin side betaler lønn til arbeidstaker.

På arbeidsrettens område er det lovfestede preseptoriske bestemmelser som regulerer arbeidstakerens rett til utbetaling av lønnen og lovens utgangspunkt er at motregning i lønn er forbudt.³⁶ Motregningsforbudet skal sørge for at lønnen blir utbetalt mest mulig ubeskåret og ivareta arbeidstakerens behov for forutsigbarhet rundt lønnsutbetalingen i konfliktsituasjoner.³⁷ Lovgiver har på denne måten gitt klart uttrykk for at lønn er en ytelse som skal vernes særskilt mot inngrep fra arbeidsgiver.

Når det blir utbetalt lønn til en arbeidstaker som ikke var berettiget til den, forskyves den avtalefestede balansen i forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. For meget utbetalt lønn representerer en uberettiget berikelse for arbeidstaker, mens arbeidsgiver kan rammes hardt – særlig dersom det er tale om store beløp. Feilutbetalte lønnsytelser som ikke betales tilbake vil utgjøre et økonomisk tap for arbeidsgiver.

Vederlag i form av lønn er på samme måte som trygdeytelser livsgrunnlaget for mottakeren. Det vil derfor være de samme grunnleggende hensyn som gjør seg gjeldende for arbeidstakerens del som for mottakere av feilutbetalte trygdeytelser.

³⁶ Arbeidsmiljøloven §§ 1-9 jf. 14-15 første ledd.

³⁷ Ot.prp. nr. 50 (1993–1994) kapittel XII punkt 1. Dagens motregningsforbud er en materiell videreføring av lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø mv. § 55 nr. 3.

3 Stiftelsesgrunnlaget

3.1 Introduksjon

Folketrygdloven § 22-15 inneholder flere ulike alternative grunnlag for tilbakesøkning som vil bli behandlet i punkt 3.2. Den ulovfestede læren om *condictio indebiti* tar utgangspunkt i en helhetsvurdering, hvor det inngår en rekke ulike momenter. Det nærmere innhold i læren vil bli behandlet i punkt 3.3.

Under punkt 3.4 vil det bli foretatt en sammenligning av de to ulike regelsettene som rettslig grunnlag for stiftelse av tilbakesøkningskrav.

3.2 Folketrygdloven § 22-15

3.2.1 Introduksjon

Feilutbetalinger fra folketrygden kan ha sin opprinnelse i flere ulike typer feil. Det kan være at stønadsmottaker har unnlatt å varsle om forandringer i inntekt, sivilstatus eller andre forhold som har betydning for stønadsretten. Et annet alternativ er at NAV selv har forårsaket feilen, eksempelvis ved å ikke stoppe utbetalingen av en ytelse ved opphør av stønadsretten eller at ytelsen ikke er blitt samordnet med annen samordningspliktig ytelse.

Folketrygdloven § 22-15 hjemler tilbakesøkning i ulike situasjoner avhengig av feilens opprinnelse og stønadsmottakerens opptreden ved mottakelsen av feilutbetalingen. Bestemmelsens ulike tilbakesøkningsalternativer vil bli behandlet i det følgende.

3.2.2 Forsto eller burde forstått at utbetalingen skyldes en feil

Det følger av folketrygdloven § 22-15 første ledd første punktum at en utbetaling som blir foretatt fra NAV til «noen som ikke hadde krav på den» kan søkes tilbake dersom stønadsmottakeren eller noen som opptrådte «på vegne av» vedkommende «forsto eller burde ha forstått at utbetalingen skyldtes en feil».

Ifølge ordlyden er inngangsvilkåret for tilbakesøkning at betalingsmottakeren ikke var berettiget til hele eller deler av ytelsen. En antitetisk tolkning fastslår det åpenbare, at loven ikke åpner for å tilbakekreve beløp som er betalt til berettigete mottakere.

Bestemmelsen er nøytral med hensyn til hvem som har forårsaket feilen. Det er tilstrekkelig at utbetalingen skyldes en *objektiv* feil. Det kreves således ikke at NAV eller stønadsmottakeren har forårsaket feilen; det kan være grunnlag for tilbakesøkning selv om årsaken til feilutbetalingen ligger hos utenforstående tredjepersoner eller etater.

En naturlig språklig forståelse av vilkåret «noen» tilsier at betalingsmottakeren ikke trenger å være den som har søkt om ytelsen og fått den innvilget. Det er presisert i lovforarbeidene at hensikten med det upresise begrepet «noen» var å utvide tilbakesøkningsadgangen til utbetalinger som er foretatt til andre enn stønadsmottakeren, slik at også utbetalinger som er gjort til arbeidsgivere, dødsbo og kommuner skal kunne kreves tilbake.³⁸ I rundskrivene fremheves det at utbetalinger som ved en glipp blir foretatt til noen som er uberettiget også omfattes av bestemmelsen.³⁹

Neste vilkår for tilbakesøkning er at mottakeren, eller noen som opptrådte «på vegne av» mottakeren, «forsto eller burde forstått» at utbetalingen skyldtes en feil.

Ordlyden «på vegne av» skulle tilsi at enhver som har handlet i stedet for en betalingsmottaker omfattes av bestemmelsen. Av lovforarbeidene fremgår det at vilkåret er ment å favne vidt og i alle tilfelle slik at enhver som har handlet under fullmakt fra betalingsmottakeren omfattes av bestemmelsen.⁴⁰ Videre uttales det at hvorvidt uaktsomhet hos en representant skal utløse tilbakesøkningsansvar hos mottakeren, må bero på en konkret helhetsvurdering av situasjonen og forholdet mellom mottakeren og representanten. Det må i det minste være tale om en forbindelse mellom stønadsmottakeren og representanten som gjør det naturlig at det utløses betalingsplikt på grunn av representantens opptreden.⁴¹ Dette innebærer at ikke enhver tilknytning til stønadsmottakeren vil omfattes. Som konkrete eksempler som klart omfattes av vilkåret nevner lovforarbeidene verger for umyndige og kasserer i en bedrift som ser at bedriften mottar betalinger som den ikke har krav på.⁴²

Formuleringen «forsto eller burde forstått» tilsier at betalingsmottakeren eller dennes representant enten må ha hatt positiv kjennskap til at utbetalingen skyldtes en feil eller at

³⁸ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 83.

³⁹ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

⁴⁰ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 83.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.* s. 15.

vedkommende kan klandres for å ikke ha tilegnet seg slik kunnskap. Uttrykket går igjen på mange ulike rettsområder og må sies å gi uttrykk for en rettslig standard. I lovforarbeidene er det presisert at uttrykket i bestemmelsen er ment å ha samme meningsinnhold som «forsettlig eller uaktsomt».⁴³

Simpel uaktsomhet avgrenses nedover til den som ikke burde ha forstått og som følgelig har vært i *aktsom* god tro. I bestemmelsens rundskriv fremgår det at simpel uaktsomhet defineres som klanderverdig opptreden som foranlediger bebreidelse for manglende aktsomhet.⁴⁴

Av samme rundskriv fremgår det at vurderingen av om det foreligger grov uaktsomhet blir den samme som Høyesterett gir uttrykk for på strafferettens område. Retningslinjene viser blant annet til underrettspraksis hvor lagmannsretten uttaler at det ikke er «naturlig å forstå uttrykket på noen annen måte» når det gjelder tilbakesøkningsadgangen i folketrygdloven.⁴⁵ Spørsmålet blir således om stønadsmottaker har utvist en *kvalifisert* klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for manglende aktsomhet.⁴⁶

Dersom mottakeren eller hans representant var uaktsom med hensyn til selve utbetalingen kan beløpet kreves tilbake. I aktsomhetsvurderingen vil det være sentralt hvor klar eller synlig feilen var for stønadsmottakeren eller representanten. I slike tilfeller må det gjøres en helhetsvurdering av situasjonen for å avgjøre om mottaker har vært i tilstrekkelig god tro.⁴⁷

Hva som vil være uaktsom opptreden vil som ellers variere ut fra hvilket område en befinner seg på. Det fremgår av rundskrivene at det generelt gjelder en streng aktsomhetsnorm for opptreden når en mottar ytelser fra folketrygden.⁴⁸

Ved utbetalinger fra folketrygden er det flere forhold som vil være særlig relevante momenter i aktsomhetsvurderingen. Et sentralt moment vil være hvilken informasjon mottakeren eller dennes representant har fått i forbindelse med utbetalingen. NAVs veiledningsplikt etter forvaltningsloven § 11 stiller krav til å informere og veilede stønadsmottakeren om omstendigheter som har betydning for retten til den aktuelle ytelsen. Overholdes ikke plikten og stønadsmottakeren ikke mottar tilstrekkelig med informasjon i forbindelse med

⁴³ *Ibid.* s. 15.

⁴⁴ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

⁴⁵ LB-2010-188918 s. 7.

⁴⁶ Se for eksempel Høyesteretts kjennelse i Rt. 1970 s. 1235 på s. 1238.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 11.

⁴⁸ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

innvilgelsen av ytelsen eller selve utbetalingen, vil dette være forhold som vil senke forventningene til stønadsmottakerens opptreden ved mottakelsen av feilutbetalingen.

Det følger av sikker trygderettspraksis at det anses uaktsomt å ikke lese eller sette seg inn i den informasjonen som følger med vedtak og vedlegg fra NAV som gjelder innvilgelse og utbetaling.⁴⁹ Trygderettens lovforståelse er også lagt til grunn av lagmannsretten.⁵⁰ Man kan følgelig ikke unnslippe et tilbakesøkningskrav ved å påberope seg faktisk villfarelse om de plikter man har blitt opplyst eller fått tilsendt informasjon om.

Dersom mottakeren misforstår informasjonen han er blitt gitt, bærer han selv risikoen for sin egen forståelse av reglene som vedtaket bygger på. I følge NAVs retningslinjer kreves det ikke at mottakeren har «full oversikt over trygdereglene».⁵¹ Likevel vil unnlattelse av å ta kontakt med NAV, i de tilfeller hvor vedkommende er i tvil om han har rett til ytelsen, normalt anses som uaktsomt.⁵² Dette innebærer at også handlinger eller unnlattelser som har sin årsak i rettslig villfarelse etter omstendighetene kan være uaktsomt.

Videre er det uaktsomt å ikke følge med på bevegelser på bankkonto, man vil derfor ikke bli hørt med at man ikke har oppdaget at det har kommet inn mer penger enn normalt på kontoen.⁵³

Selv om bestemmelsens ordlyd legger opp til en like konkret vurdering av subjektiv skyld som på andre rettsområder, har det utviklet seg en praksis i samspill mellom Trygderetten og NAV hvor en rekke ”typetilfeller” kategoriseres som uaktsom opptreden. I følge rundskrivene er aktsomhetsnormen i utgangspunktet objektiv, «slik at det blir stilt de samme forventningene til alle stønadsmottakere».⁵⁴

I lys av rundskrivets verdi som rettskildedefaktor er det grunn til å innta en kritisk holdning til måten aktsomhetsnormen er formulert på og hvordan den praktiseres. Det må imidlertid innrømmes at hensynet til rettsenhet tilsier at like tilfeller som regel bør vurderes likt, noe som til en viss grad begrunner behovet for såkalte typetilfeller.

⁴⁹ Se for eksempel TRR-2013-1222 på s. 6.

⁵⁰ Se for eksempel LA-2011-72836 s. 5.

⁵¹ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

⁵² LE-2011-14620 på s. 4.

⁵³ Se f.eks. TRR-2011-2237 på s. 5.

⁵⁴ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

Av samme rundskriv fremgår det at subjektive forhold kun *unntaksvis* kan vektlegges i vurderingen av aktsomhetskravet. Rundskrivet nevner psykisk utviklingshemming, alvorlig sykdom eller skade, eller bruk av store mengder sløvende medikamenter som fører til sterkt nedsatt vurderingsevne som eksempler på slike forhold. Trygderetten har ved enkelte anledninger vektlagt subjektive forhold i aktsomhetsvurderingen, eksempelvis i TRR-2012-767, hvor stønadsmottaker hadde kognitiv svikt som følge av hodeskade.

Eksemplene ovenfor tilsier at det skal mye til for at subjektive forhold får betydning i aktsomhetsvurderingen. En naturlig konsekvens av dette er at en del stønadsmottakere som har handlet etter beste evne, likevel blir vurdert som uaktsomme. Den aktsomhetsvurderingen som rundskrivene beskriver fremstår således som streng og lite tilpasningsdyktig.

3.2.3 Feilutbetalinger forårsaket av feilaktige eller mangelfulle opplysninger

Etter folketrygdloven § 22-15 første ledd annet punktum kan feilutbetalte beløp også kreves tilbake «dersom vedkommende har forårsaket utbetalingen ved forsettlig eller uaktsomt å gi feilaktige eller mangelfulle opplysninger».

Bestemmelsens andre alternativ gir adgang til tilbakesøking i tilfeller hvor feilutbetalingen er foranlediget av at stønadsmottaker eller hans representant har gitt direkte ukorrekte opplysninger eller opplysninger som ikke gir uttrykk for den hele og fulle sannhet. Det følger av fast trygderettspraksis at unnlattelse av å melde fra likestilles med å gi mangelfulle opplysninger.⁵⁵

Videre må mottakeren eller representanten ha utvist forsett eller uaktsomhet når de ukorrekte eller mangelfulle opplysningene ble gitt. Mens første tilbakesøkningsalternativ rammer den som forsto eller burde forstått at utbetalingen skyldes en feil, rammer andre alternativ den som er å klandre for at feilutbetalingen overhodet fant sted.

En systembasert tolkning av første og annet punktum tilsier at sistnevnte alternativ kan ramme den som har forårsaket feilutbetalingen på en klanderverdig måte, men som er i god tro med hensyn til selve utbetalingen. Tolkningsresultatet støttes i lovforarbeidene.⁵⁶

⁵⁵ Se f.eks. TRR-2009-1556 på s. 5.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 83.

For å unngå tilbakesøkning etter andre punktum må mottakeren ha vært i aktsom god tro med hensyn til de opplysninger som ligger til grunn for utbetalingen. Hva som anses uaktsomt må vurderes i lys av folketrygdloven § 21-3 første ledd annet punktum, som pålegger stønadsmottakeren en selvstendig opplysningsplikt om forhold som er relevante for å avgjøre om mottakeren (fortsett) har rett til en ytelse og omfanget av ytelsen. Det fremgår av lovforarbeidene at det i aktsomhetsvurderingen også vil være sentralt å se hen til hvilken konkret informasjon stønadsmottakeren har mottatt fra trygdeorganene.⁵⁷

Bevisst tilbakeholdelse av opplysninger som påvirker stønadsretten vil regnes som forsettlig opptreden. Dersom mottakeren er i tvil om opplysninger skal gis, og unnlater å informere NAV, vil han bli vurdert som uaktsom dersom tilbakeholdelsen av opplysningene fører til feilutbetaling.⁵⁸

Skillet mellom simpel uaktsomhet og grov uaktsomhet har ved flere anledninger vært behandlet av Trygderetten. Praksis tilsier at en stønadsmottaker som oppgir *ukorrekte* opplysninger til NAV, eksempelvis ved utfylling av et uriktig antall arbeidede timer på meldekort, anses for å være grovt uaktsomt.⁵⁹ I tilfeller hvor det er klare avvik mellom opplysningene som stønadsmottaker gir og de reelle forhold synes ikke denne vurderingen å være betenkelig. Er det derimot tale om mindre avvik bør det kunne forventes at stønadsmottakers opptreden lettere faller inn under simpel uaktsomhet.

I TRR-2012-2149 gjaldt saken manglende innrapportering av endrede inntektsopplysninger og det ble fremhevet at det forelå inkonsekvent praksis fra Trygderetten vedrørende aktsomhetsvurderingen i lignende saker. Kjennelsen ble avsagt med dissens, hvor flertallet uttalte på s. 7 at unnløtelse av å melde fra om nye opplysninger som utgangspunkt måtte anses *grovt* uaktsomt.

Flertallet fremhevet samme sted at NAV-systemet er basert på tillit og at brudd på denne tilliten kan føre til at hele velferdssystemet undergraves. Terskelen for grov uaktsomhet måtte «derfor ikke settes så høyt at klare tillitsbrudd i praksis kan lønne seg for brukeren». I tillegg påpekte flertallet at stønadsmottakere som overholder meldeplikten etter folketrygdloven §

⁵⁷ *Ibid.* s. 11.

⁵⁸ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

⁵⁹ Se f.eks. TRR-2010-865 på s. 7.

21-3 ikke burde komme dårligere ut enn de som forholder seg passive. Synspunktet er fulgt opp i nyere trygderettspraksis.⁶⁰

Flertallets uttalelser må tolkes dithen at Trygderetten fraviker den norm som gjelder på strafferettens område og senker terskelen for grov uaktsomhet ut fra de særegne hensyn som gjør seg gjeldende på trygdens område. Konsekvensen blir at mange stønadsmottakere som unnlater å melde fra om nye opplysninger vil anses for å ha opptrådt kvalifisert klanderverdig. På den måten levnes det lite rom for at stønadsmottakeren kun har utvist simpel uaktsomhet eller vært i aktsom god tro.

Mindretallet var derimot av den oppfatning at uttrykket grov uaktsomhet har et sterkt pønalt preg og må forbeholdes de tilfeller hvor NAV kan «sannsynliggjøre» at stønadsmottaker er sterkt å bebreide.⁶¹ Ut fra en slik tolkning vil det ikke kunne settes likhetstegn mellom det å unnlate å melde fra om nye opplysninger og grov uaktsomhet, men i stedet foretas en konkret vurdering hvor NAV har bevisbyrden for at uaktsomheten er grov.⁶² Selv om mindretallets synspunkt ikke er fulgt opp i senere trygderettspraksis og ikke er berørt av de ordinære domstoler, er jeg likevel av den oppfatning at mindretallets standpunkt er korrekt.

Til støtte for mitt synspunkt vil jeg fremheve at det i de tilfeller hvor det aktivt er gitt feilaktige opplysninger vil være faste holdepunkter for å vurdere om stønadsmottakerens uaktsomhet er grov. Ved unnlattelse av å gi opplysninger vurderes stønadsmottakers *passivitet*, en vurdering som ikke vil ha like konstaterbare fakta å ta utgangspunkt i. Brudd på meldeplikten etter folketrygdloven § 21-3 kan etter mitt syn ikke være tilstrekkelig for å konstatere grov uaktsomhet, det bør i stedet foretas en bredere vurdering av stønadsmottakers opptreden.

Det finnes ikke holdepunkter i lovforarbeidene for å si at lovgivers intensjon var å likestille brudd på meldeplikten med grov uaktsomhet. Ordlyden i folketrygdloven § 22-15 første ledd derimot taler for at det er anledning til å gi mangelfulle opplysninger på *uaktsom* måte, og reelle hensyn taler for at det samme må gjelde for den som unnlater å gi opplysninger om endrede forhold. Det kan dermed argumenteres for at den rettskildemessige forankringen av flertallets synspunkt er svak.

⁶⁰ Se f.eks. TRR-2013-1495.

⁶¹ TRR-2012-2149 s. 8.

⁶² *Ibid.*

3.2.4 Beløp som er mottatt i aktsom god tro

Etter folketrygdloven § 22-15 femte ledd første punktum «kan» feilutbetalte ytelser som er mottatt i aktsom god tro kreves tilbake «begrenset til det beløp som er i behold når vedkommende blir kjent med feilen».

Selv om mottakeren ikke har opptrådt klanderverdig kan det *likevel* være grunnlag for tilbakesøking etter denne bestemmelsen. I lys av redegjørelsene ovenfor må det antas at feilen eller feilutbetalingen må være lite synbar for at stønadmottakeren skal vurderes som aktsom godtroende. Regelen er et subsidiært grunnlag for tilbakesøking hvor det alltid først må avklares om vilkårene etter første til tredje ledd er oppfylte.

Er vilkårene etter første til tredje ledd oppfylte «skal» det som hovedregel settes frem krav om tilbakesøking jf. fjerde ledd. Femte ledd er derimot en «kan-regel» som innebærer at det ikke nødvendigvis må fremsettes et tilbakesøkningskrav. Regelen i femte ledd er dermed mildere enn fjerde ledd, og det henger sammen med at stønadmottaker ikke har opptrådt klanderverdig.

Om mottaker blir gjort oppmerksom på at utbetalingen skyldes en feil og likevel velger å foreta disposisjoner med det feilutbetalte beløpet, vil dette anses som forsettlig opptreden og krav kan fremsettes etter første ledd første punktum.

3.2.5 Særlige tilbakesøkingstilfeller

Det følger av folketrygdloven § 22-15 annet ledd første punktum at krav etter første ledd som hovedregel «skal» rettes mot den uberettigede mottakeren av ytelsen. Dette vil normalt være den som har søkt om en ytelse og fått den utbetalt til sin bankkonto.

Av annet ledd annet punktum fremkommer det at krav etter første ledd i noen tilfeller også «kan» rettes mot noen som har opptrådt «på vegne av» mottakeren når «kravet ikke dekkes» hos sistnevnte. Det er i tillegg et krav om at representanten må ha «utvist forsett eller uaktsomhet» som i første ledd.

Uttrykket «ikke dekkes» tar sikte på de situasjoner hvor stønadmottakeren ikke har økonomiske midler til å dekke kravet, det er med andre ord krav til hel eller delvis insolvens hos stønadmottakeren for at tilbakesøkningskravet skal rettes mot representanten. Grunnlaget for å rette kravet mot representanten er subsidiært siden det først må konstateres insolvens hos

betalingsmottakeren.⁶³ Om det foreligger et representasjonsforhold som rammes av bestemmelsen vurderes likt som etter første ledd.

Etter andre ledd tredje punktum kan det på «tilsvarende vilkår» som etter første punktum fremmes tilbakesøkningskrav for ytelser som er utbetalt til arbeidsgivere som har forskuttert trygdeytelser etter folketrygdloven § 22-3 eller etter særskilt avtale, og som det i ettertid viser seg at arbeidstaker ikke hadde krav på. Det fremgår av NAVs retningslinjer at tilbakesøkningskravet som hovedregel rettes mot arbeidsgiver dersom han har vært uaktsom.⁶⁴ Ordlyden «tilsvarende vilkår» tilsier at arbeidsgiver må være helt eller delvis insolvent og at arbeidstaker i det minste må ha opptrådt uaktsomt dersom kravet skal rettes mot sistnevnte.

Bestemmelsens tredje ledd første punktum regulerer de tilfeller hvor det først er utbetalt dagpenger eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden og hvor arbeidstaker i etterkant mottar etterbetaling av lønn eller erstatning for lønn. På det tidspunktet ytelsen blir utbetalt er vilkårene for ytelsen oppfylte, og isolert sett har det ikke skjedd en feilutbetaling. Problemstillingen aktualiseres ved at disse ytelsene er inntektsavhengige og at vilkårene for ytelsen kan sies å "falle bort" i etterkant av utbetalingen når det blir utbetalt lønn eller lignende for samme tidsrom. I slike tilfeller kan NAV kreve tilbake det som er utbetalt «for meget». Det samme gjelder dersom det er utbetalt dagpenger eller arbeidsavklaringspenger som forskudd jf. tredje ledd annet punktum.

3.3 Condictio indebiti

3.3.1 Introduksjon

Betaling av en forpliktelse som ikke eksisterer eller en betaling som overoppfyller en eksisterende forpliktelse kan etter den ulovfestede læren om *condictio indebiti* gi grunnlag for tilbakesøkningskrav på betalerens hånd.

⁶³ Rundskriv til § 22-15 andre ledd.

⁶⁴ *Ibid.*

Etter sikker rett regnes læren for å være et alminnelig rettsgrunnlag for tilbakesøkningskrav i ulike situasjoner hvor en betaler har overført en verdi, typisk et pengebeløp, til noen som ikke var berettiget til (deler av) beløpet.

I juridisk teori blir det praktiske anvendelsesområdet til læren om *condictio indebiti* avgrenset mot tilfellene hvor betalingsmottakeren *forsto* at han var uberettiget til utbetalingen.⁶⁵ Læren om *condictio indebiti* er riktignok anvendelig som rettslig grunnlag der arbeidstaker har vært i ond tro, men det er nærliggende å tro at læren i slike tilfeller sjelden er til hinder for at arbeidsgiver når frem med et tilbakesøkningskrav. Synspunktet støttes av Bergsåker som mener at «det normalt er liten grunn til å la oppgjørshensynet slå gjennom» til gunst for betalingsmottakeren når han har vært i ond tro.⁶⁶

Begrunnelsen for denne avgrensningen er at en analogisk anvendelse av avtaleloven § 33 vil føre frem som grunnlag for tilbakesøking i disse tilfellene. Tilbakesøkningskravet vil etter en slik fremgangsmåte ikke være begrenset til arbeidstakerens berikelse og vil føre til et økonomisk mer gunstig resultat for arbeidsgiver.⁶⁷ På denne bakgrunn vil avhandlingen konsentreres om de tilfeller hvor arbeidstaker *ikke forsto* at utbetalingen var feilaktig.

Spørsmålet blir hva som skal til for at det skal stiftes et tilbakesøkningskrav for den delen av lønnsutbetalingen som ikke er en regulær oppfyllelshandling.

Om anvendelsen av læren om *condictio indebiti* uttalte Høyesterett i Rt. 1985 s. 290 ("Birgdommen") på s. 294 at «hvert tilfelle skal vurderes konkret og under hensyn til rimelighet».

Uttalelsen fra Høyesterett gjentas i nyere avgjørelser og må antas å oppsummere rettstilstanden under læren slik den er i dag.⁶⁸ Det sentrale er å vurdere om tilbakesøking synes som en rimelig løsning alle forhold tatt i betraktning. At konkret rimelighet er den avgjørende retningslinje innebærer at reelle hensyn blir en sentral rettskildefaktor ved løsningen av spørsmål om tilbakesøking

⁶⁵ Hagstrøm s. 705.

⁶⁶ Bergsåker s. 266.

⁶⁷ Hagstrøm s. 705.

⁶⁸ Rt. 2008 s. 738 avsnitt 41 og Rt. 2010 s. 816 avsnitt 60.

3.3.2 Nærmere om helhetsvurderingen

I "Birgdommen" tar Høyesterett utgangspunkt i den situasjon som har oppstått mellom betaler og betalingsmottaker og gjøre rede for at det er to motstridende hovedhensyn som gjør seg gjeldende i helhetsvurderingen: korreksjonshensynet og oppgjørshensynet.

Korreksjonshensynet tilsier at feil bør korrigeres og at det feilbetalte beløpet bør kunne kreves tilbake siden mottakeren ikke var berettiget i utgangspunktet. Oppgjørshensynet på sin side tar utgangspunkt i at en utbetaling er endelig, og at det feilbetalte beløpet av den grunn ikke burde kunne kreves tilbake. Oppgjørshensynet ivaretar behovet for innrettelse som ligger hos betalingsmottakeren og skal forhindre at det rippes opp i gamle forhold.⁶⁹

Om det skal legges avgjørende vekt på oppgjørshensynet eller korreksjonshensynet vil bero på sakens egenart. Siden det skal foretas en konkret helhetsvurdering finnes det ikke en uttømmende liste over relevante momenter eller noen fasit over hvilken vekt de ulike momenter skal tillegges.

Høyesterettspraksis og juridisk teori har i samspill skissert en rekke relevante momenter som ofte inngår i helhetsvurderingen. I punkt 3.3.3 til 3.3.10 gjøres det rede for hvordan hvert av disse momentene antas å slå ut i helhetsvurderingen ved spørsmål om tilbakesøking av lønn.

3.3.3 Subjektiv skyld

Selv om verken arbeidsgiver eller arbeidstaker har vært i ond tro kan det foreligge subjektiv skyld hos partene. Vurderingstema blir hva partene ut fra omstendighetene *burde* forstått. Dette er et spørsmål om partene var i aktsom god tro. Betydningen av momentet vil variere etter hvilken av partene som har utvist skyld, samt graden av skyld. Har begge parter utvist omtrent lik grad av skyld vil momentet sjelden bli utslagsgivende.

Om arbeidsgiver hadde grunn til å tvile på betalingsforpliktelsens eksistens eller omfang og likevel velger å betale uten å gjøre nærmere undersøkelser, anses han for å ha opptrådt uaktsomt.⁷⁰ Dette momentet må antas å få tyngre vekt dersom arbeidsgiver foretar den nevnte utbetalingen uten å ta noe forbehold. Dersom arbeidstaker burde forstått at utbetalingen

⁶⁹ Hagstrøm s. 705.

⁷⁰ Rt. 1929 s. 1052, Rt. 1933 s. 1009.

skyldes en feil taler dette for tilbakesøkning, mens det taler mot tilbakesøkning dersom vedkommende ikke hadde grunn til å tro at han var uberettiget.⁷¹

Som i et hvert annet avtaleforhold vil det foreligge en ulovfestet kontraktsrettslig lojalitetsplikt mellom arbeidstaker og arbeidsgiver som regulerer deres opptreden seg imellom. I arbeidsforhold kan det argumenteres for at arbeidstaker har en sterkere lojalitetsplikt overfor arbeidsgiver enn hva som er vanlig i andre avtaleforhold. Begrunnelsen for dette er at arbeidstakerens tilsetningsforhold er grunnlagt på en fundamental tillit til at vedkommende ikke handler mot arbeidsgiverens interesser.⁷² Arbeidstakers lojalitetsplikt tilsier at det stilles noe strengere krav til undersøkelse og aktive tiltak om vedkommende aner at lønnsutbetalingen ikke er korrekt. Forholder arbeidstaker seg passiv i en slik situasjon taler momentet for tilbakesøkning.

I lys av at arbeidsgiver er den profesjonelle part kan det likevel neppe stilles opp noen streng plikt for arbeidstaker til å kontrollere at opplysningene på lønnslipper eller lønnsberegningen fra arbeidsgiver er korrekt. I motsatt fall ville arbeidsgivers lovfestede ansvar for å sørge for korrekte lønnsutbetalinger uthules, og lønnsrisikoen overføres til arbeidstakeren. En slik løsning synes ikke akseptabel og samme synspunkt kommer til uttrykk i Sivilombudsmannens årsberetning i SOMB-1980-8 på s. 26.

Sivilombudsmannen uttaler i samme sak at denne argumentasjonen vil slå til i særlig grad «hvor det som her er tale om helt spesielle regler i et omfattende regulativ». Uttalelsen kan tas til inntekt for at jo mer omfattende og kompliserte regler som ligger til grunn for lønnsberegningen, jo lavere forventninger kan det stilles til at arbeidstakeren burde ha oppdaget at utbetalingen var feilaktig.

3.3.4 Forbehold

Har arbeidsgiver tatt forbehold ved feilutbetalingen vil dette svekke oppgjørshensynet og tale for tilbakesøkning.⁷³ Arbeidstaker vil da ha fått signal om at det kan hefte feil ved utbetalingen og muligheten for senere korreksjon blir tydeliggjort.

⁷¹ Hagstrøm s. 705.

⁷² Arne Fanebust. *Innføring i arbeidsrett*, 3. utgave, Bergen 2013 s. 128.

⁷³ Hagstrøm s. 708.

Generelle klausuler som inntas i arbeidsavtaler om arbeidsgivers rett til å foreta motregning i lønn som følge av feilutbetalinger, er ikke ansett tilstrekkelig etter arbeidsmiljøloven § 14-15 andre ledd bokstav c. Bestemmelsens ordlyd hjemler motregningsadgang med grunnlag i forhåndsavtale mellom partene. Sivilombudsmannen har imidlertid uttalt at ordlyden må tolkes innskrenkende for å ivareta formålet med motregningsforbudet, som er arbeidstakers behov for forutsigbarhet rundt lønnsutbetalingen. Som hovedregel vil kun forhåndsavtaler som er inngått *etter* at det er foretatt en feilutbetaling tillates.⁷⁴

Begrunnelsen for tolkningsresultatet er at arbeidstaker ikke får en reell mulighet til å vedkjenne at det er foretatt en feilutbetaling, og samtykke til lønnstrekking, når forhåndsavtaler blir inngått *før* spørsmålet om korreksjon av lønn aktualiseres. Reelle hensyn taler for at generelle forbehold ikke skal tillegges noen større vekt i spørsmål om tilbakesøking. I motsatt fall ville generelle forbehold inntatt i arbeidsavtalen kunne uthule motregningsforbudet og skyve risikoen for feilutbetalinger over på arbeidstakeren. Det må derfor antas at generelle forbehold, som en ofte kan se inntatt i arbeidsavtaler, sjelden vil bli tungtveiende i helhetsvurderingen etter den ulovfestede læren.

Om arbeidsgiver tar forbehold i forbindelse med en enkelt utbetaling, får arbeidstaker en større oppfordring til å innrette seg etter innholdet i forbeholdet og kan ikke med rette påberope seg at han har trodd at utbetalingen var korrekt. I denne forbindelse vil formuleringen og kvaliteten på forbeholdet ha stor betydning for om arbeidsgiver og arbeidstaker kan sies å ha opptrådt aktsomt.⁷⁵

For at et forbehold skal tillegges vekt i helhetsvurderingen er det nødvendig at forbeholdet følges opp av rettslige skritt fra arbeidsgiver innen rimelig tid. Høyesterett uttalte i Rt. 1997 s. 1210 på s. 1216 at «[d]et vil være begrenset hvor lang tid en reservasjonserklæring skal tillegges vekt, dersom den ikke følges opp av rettslige skritt.»

Uttalelsen må tas til inntekt for at på et forbehold på ett eller annet tidspunkt mister sin betydning om det ikke settes frem noe tilbakesøkningskrav. I dommen godtok Høyesterett at det gikk tre år før det ble igangsatt rettslige skritt, men uttalte også at dette måtte antas å være «et grensetilfelle».

⁷⁴ SOMB-2001-22 s. 131.

⁷⁵ Rt. 1998 s. 989 på s. 1002.

3.3.5 Hvem feilen objektivt sett kan føres tilbake til

Det kan synes naturlig at den som objektivt sett har forårsaket feilutbetalingen må bære konsekvensene av feilen. Feilutbetalingens opprinnelse er derfor et relevant moment.⁷⁶ Det dreier seg her om en vurdering av hvem feilen objektivt kan føres tilbake til og må holdes adskilt fra hvem som subjektivt sett har utvist skyld. Dersom feilen kan føres tilbake til forhold som ligger på arbeidsgiverens side taler dette mot tilbakesøking. Momentet vil trekke i motsatt retning dersom feilutbetalingen skyldes at arbeidstaker har fremsatt et feilaktig krav om oppgjør.⁷⁷

Dersom feilen hverken kan føres tilbake til feilutbetaler eller betalingsmottaker, men skyldes en tredjemann, vil feilen gå i disfavør av den parten som er nærmest å identifisere med tredjemannen.⁷⁸ Dreier det seg for eksempel om en tjeneste arbeidsgiver benytter seg av i forbindelse med avlønning synes det mest naturlig å la arbeidsgiveren bære følgene av feil begått hos tjenesteyter. Det kan vanskelig forestilles feil hos tredjeparter som ligger arbeidstaker nærmest.

3.3.6 Partenes profesjonalitet

I et ansettelsesforhold vil det typiske være at arbeidsgiveren regnes for å være den profesjonell part, mens arbeidstakeren tradisjonelt har en svakere posisjon. Dette er et resultat av at styrkeforholdet mellom partene i de fleste arbeidsforhold vil være ujevnt.

Det stilles høyere krav til opptreden fra profesjonelle parter. Terskelen for å konstatere uaktsom opptreden hos arbeidsgiver blir dermed lavere enn for arbeidstakers del.

Høyesterett vektla i Rt. 1995 s. 1641 på s. 1650 at en profesjonell part «ikke ville havne i vesentlige problemer ved en tilbakebetaling». Uttalelsen må tolkes dithen at en profesjonell part vil ha et svakere vern mot tilbakesøking enn private parter som kan rammes hardt av et tilbakesøkningskrav. Mer generelt kan uttalelsen også tas til inntekt for at partenes profesjonalitet er et relevant moment i helhetsvurderingen, som kan slå ut begge veier alt etter om det er feilutbetaler eller betalingsmottaker som er den profesjonelle part. Det ujevne styrkeforholdet vil følgelig tale til arbeidstakers fordel i helhetsvurderingen.

⁷⁶ Se Rt. 1998 s. 989 på s. 999 flg.

⁷⁷ Rt. 1917 s. 417, Rt. 1934 s. 400.

⁷⁸ Hagstrøm s. 706.

I denne forbindelse vil det også være relevant at arbeidsgiver er pålagt å ha oversikt over arbeidstakerens arbeidstid, utarbeide arbeidsplaner og foreta korrekte lønnsoppgjør henhold til bestemmelser i arbeidsmiljøloven.⁷⁹ Etter mitt syn vil disse lovpålagte pliktene øke forventningene til arbeidsgivers opptreden ytterligere og bidra til at profesjonalitetsmomentet vektes tyngre i helhetsvurderingen, noe som trekker i retning av at tilbakesøking ikke skal skje.

Profesjonalitetsmomentet kan også få selvstendig betydning der det kan synes rimeligere å la konsekvensene ved en feilutbetaling gå ut over arbeidsgiver som den profesjonelle part.⁸⁰ Man kan trekke paralleller til pulveriseringshensynet i erstatningsretten, hvor det legges vekt på at den profesjonelle part ofte vil ha mulighet til å fordele tapet sitt og således bære tapet lettere enn for eksempel en arbeidstaker.

3.3.7 Ytelsens art

Det finnes ingen høyesterettsdom som gir direkte uttrykk for at ytelsens art er et eget moment i helhetsvurderingen. I juridisk teori blir dommen inntatt i Rt. 1938 s. 207 tatt til inntekt for at ytelsens karakter av å være lønn taler mot tilbakesøking.⁸¹ Selv om utfallet av saken ble tilbakesøking av lønnen, gir dommen etter min mening ikke grunnlag for å trekke noen generelle konklusjoner om betydningen av ytelsens art som vurderingsmoment.

Det er imidlertid ikke tvilsomt at lønn og lignende ytelser står i en særstilling ved at mottakeren har særlig grunn til å innrette seg i tillit til at betalingen er berettiget.⁸² Dette er begrunnet med at lønn som regel vil forbrukes fortløpende og sjelden vil være i behold når tilbakesøkningskravet fremmes. Tilbakesøking av lønn vil dermed kunne ramme arbeidstaker og arbeidstakers familie særlig hardt.

Momentet innebærer i realiteten et sterkere vern mot tilbakesøking av ytelser som er ment å dekke utgifter til livsopphold enn andre ytelser. Det er naturlig å trekke paralleller til arbeidsmiljølovens forbud mot motregning i lønn. Likevel er det slik at siden vi befinner oss utenfor motregningsadgangen, blir ytelsens art bare ett moment i helhetsvurderingen som taler mot tilbakesøking.

⁷⁹ Arbeidsmiljøloven §§ 10-3, 10-4, 10-7 og 14-15.

⁸⁰ Bergsåker s. 268.

⁸¹ Hagstrøm s. 706.

⁸² *Ibid.*

3.3.8 Tidsmomentet

Tidsmomentet anses for å være et særdeles tungtveiende moment i helhetsvurderingen som følge av at oppgjørshensynet får økt vekt etter som tiden går.⁸³ I arbeidstakerens favør kan tidsmomentet slå inn på to måter. For det første kan det gå så lang tid fra feilbetalingen finner sted til beløpet kreves tilbake, at korreksjon ikke lenger fremstår som en rimelig løsning. For det andre vil reglene om foreldelse være en skranke for hvilke krav som er i behold.

Tidsmomentet setter således både en relativ og en absolutt grense for arbeidsgivers rett til tilbakesøking.

Hvilken vekt tidsmomentet skal tillegges er avhengig av hvor lenge arbeidsgiver har vært kjent med feilen.⁸⁴ Arbeidsgiver kan som regel ikke klandres for at kravet ikke er satt frem tidligere all den tid feilen har vært ukjent. I Rt. 2001 s. 1580 på s. 1587 vurderte imidlertid Høyesterett om et borettslag «burde ha reagert» og oppdaget en feilutbetaling på et tidligere tidspunkt – med den konsekvens at tilbakesøking etter en helhetsvurdering ikke var rimelig. Høyesteretts vurdering viser at dersom feilutbetaler kan klandres for å ikke ha *oppdaget* feilutbetalingen tidligere, kan dette gi tidsmomentet økt vekt og tale for at tilbakesøking ikke skal skje.

Dersom det går lang tid fra feilen oppdages til kravet fremmes vil passivitetsbetraktninger gi utslag i rimelighetsvurderingen. Ut fra lojalitetshensyn forventes det at arbeidsgiver underretter arbeidstaker om feilen og krever beløpet tilbake raskt. Arbeidsgivers passivitet vil således redusere vekten av korreksjonshensynet.

I Rt. 1998 s. 989 på side 1001 uttalte Høyesterett at det måtte veie tungt at feilutbetaler «reagerte omgående» da det ble kjent at betalingen var uberettiget for mottakers del.

Uttalelsen taler for at jo kortere tid som går fra feilen ble kjent til kravet ble fremsatt, jo mer rimelig vil retten til tilbakesøking fremstå. For arbeidsgiverens del vil det derfor være svært fordelaktig dersom kravet om tilbakesøking fremsettes så raskt som mulig.

Hvor langt tidsperspektiv som aksepteres vil avhenge av i hvilken grad andre momenter taler for korreksjon.⁸⁵ Høyesterett har i to avgjørelser godtatt et tidsrom på både 15 og 19 måneder

⁸³ *Ibid.* s. 708.

⁸⁴ *Ibid.* 708-710.

⁸⁵ *Ibid.* s. 708.

fra feilutbetalingen ble oppdaget og til det ble iverksatt rettslige skritt.⁸⁶ Eksemplene taler for at også relativt lange perioder med passivitet fra arbeidstaker kan godtas forutsatt at andre forhold taler for tilbakesøking.

3.3.9 Beløpets størrelse

Beløpets størrelse kan få betydning for vurderingen av om arbeidstaker var i aktsom god tro og således være et relevant moment i helhetsvurderingen.

Er størrelsen på det feilutbetalte beløpet betydelig, vil det bli vanskeligere for arbeidstaker å bli hørt med at han ikke har fulgt med på konto og lønnslipper eller at han ikke har hatt kontroll på hvor mye lønn han skulle hatt utbetalt. Har arbeidsgiver eksempelvis utbetalt lønn for samme periode to ganger, slik at arbeidstaker har mottatt dobbel betaling, vil mye tale for at sistnevnte burde forstått at han ikke var fullt ut berettiget.

Dreier det seg om mindre beløp må arbeidstaker, etter omstendighetene, kunne høres med at han ikke burde oppdaget at han har fått utbetalt for mye. Det feilutbetalte beløpet vil i slike tilfeller kunne være så lite at det ikke gir arbeidstaker tilstrekkelig oppfordring til å undersøke beløpet nærmere.

Får arbeidstaker etter nærmere undersøkelser derimot forsikringer fra arbeidsgiver om at utbetalingen er korrekt, vil det påvirke aktsomhetsvurderingen og det synes ikke naturlig at beløpets størrelse skal tillegges samme vekt.

3.3.10 Betalingspress

Dersom en av partene har lagt press på den annen part for å få gjennomført et betalingsoppgjør som i ettertid viser seg å være feil, kan dette bli et moment i helhetsvurderingen.⁸⁷ Begrunnelsen for dette er at den som har fremtvunget en betaling fra en annen må bære risikoen for at den kan være feilaktig. Er det arbeidstaker som har lagt press på arbeidsgiver for å få utbetalt lønn taler dette for tilbakesøking. Har derimot arbeidsgiver insistert på å gjennomføre et feilaktig betalingsoppgjør vil dette gi korreksjonshensynet lavere vekt og tale for at arbeidstaker bør få beholde det feilutbetalte beløpet.

⁸⁶ Henholdsvis Rt. 1985 s. 290 og Rt. 1995 s. 1641.

⁸⁷ Rt. 1988 s. 556 s. 561.

3.4 Sammenligning av regelsettenes stiftelsesgrunnlag

3.4.1 Adgangen til tilbakesøking

Tilbakesøkningsadgangen etter folketrygdloven § 22-15 fremstår som vid og lovens klare utgangspunkt er at feilutbetalte beløp skal kreves tilbake når stønadmottakeren har opptrådt uaktsomt. En streng aktsomhetsnorm medfører at folketrygden som hovedregel har hjemmel til å kreve det feilutbetalte beløpet tilbake etter folketrygdloven § 22-15 første til tredje ledd. Unnlattelse av å fremme tilbakesøkningskrav blir unntaket som forutsetter «særlige grunner» jf. bestemmelsens fjerde ledd. Adgangen til å ikke fremme tilbakesøkningskrav er avskåret ved grov uaktsomhet eller forsettlig opptreden fra mottakeren eller dennes representant. Slik terskelen for grov uaktsomhet er utviklet i trygderettspraksis blir denne adgangen nokså snever.

For arbeidsgivers del synes utsiktene til å få medhold i et tilbakesøkningskrav langt mer usikre. Profesjonalitetsmomentet og ytelses art er momenter som gir oppgjørshensynet økt vekt og som dermed faller uheldig ut i helhetsvurderingen med hensyn til arbeidsgivers muligheter til tilbakesøking. Sannsynligheten for at feilutbetalingen objektivt sett stammer fra forhold på arbeidsgiverens side trekker i samme retning. For at tilbakesøking av lønn skal fremstå som rimelig kreves det at ett eller flere momenter som taler for tilbakesøking må være tilstede og *veie tyngre* enn de momentene som allerede taler mot tilbakesøking.

Ut fra redegjørelsen ovenfor må det antas at det må foreligge subjektiv skyld hos arbeidstakeren eller at feilutbetalingen oppdages nokså umiddelbart for at arbeidsgivers tilbakesøkningsadgang skal være i behold. Helhetsvurderingen som skal foretas ved anvendelsen av læren om *condictio indebiti* slår dermed dårlig ut for arbeidsgiver i mange tilfeller hvor det går noe tid før feilen oppdages. Det kan derfor argumenteres med at tilbakesøking vil være unntaket når det er spørsmål om korreksjon av feilutbetalt lønn og at arbeidsgivers tilbakesøkningsadgang fremstår som begrenset.

Mens den ulovfestede læren kun kan hjemle arbeidsgivers tilbakesøkningskrav overfor arbeidstaker, krever ikke folketrygdloven *gjensidighet* for å fremme et tilbakesøkningskrav. Folketrygdloven § 22-15 annet og tredje ledd åpner for at en nærmere avgrenset personkrets kan få rettet kravet mot seg på subsidiært grunnlag, forutsatt at mottakeren er helt eller delvis betalingsudyktig. Regelen innebærer at tilbakesøkningsalternativene i folketrygdloven får et videre anvendelsesområde enn læren om *condictio indebiti*, og styrker folketrygdens

muligheter til å få krevd inn feilutbetalingen ytterligere. Er arbeidstaker insolvent har ikke arbeidsgiver noen mulighet til å rette kravet mot noen annen i medhold av læren om *condictio indebiti*. Insolvens hos betalingsmottakeren vil dermed slå mer uheldig ut for arbeidsgiver enn for NAV.

3.4.2 Rettstekniske egenskaper, rimelighet, forutberegnelighet og likebehandling

Folketrygdloven § 22-15 fremstår som en rettsteknisk klar bestemmelse, særlig om man ser hele rettskildebildet under ett, og samsvarer således med lovgivers intensjoner. Bestemmelsen gir stor grad av forutberegnelighet, men det er ikke tvilsomt at vilkårene for tilbakesøking kan være oppfylte selv om det ikke alltid synes rimelig.

Aktsomhetsnormen i folketrygdloven § 22-15 er et godt eksempel på en norm som kan føre til urimelige resultater. Bestemmelsen inneholder i utgangspunktet flere skjønsmessige og subjektive elementer som kan by på tolkningstvil hva angår hvilken aktsomhet som kreves. Graden av skjønn er imidlertid betraktelig redusert ved at det er stilt opp en rekke "typetilfeller" i trygderettspraksis og rundskriv som angir hva som omfattes av bestemmelsen, samt at aktsomhetsnormen som hovedregel er objektiv.

Mangel på juridisk kompetanse hos saksbehandlere i NAV kan potensielt utgjøre en trussel mot rettssikkerheten når de er satt til å vurdere inngripende og omfattende trygderegler, slik som hjemmelen for tilbakesøking i folketrygdloven. På den ene siden er dette et argument som taler for at bestemmelsen bør ha presis og detaljert utforming.

På den andre siden kan det stilles spørsmålstegn ved om firkantede og rigide regler er riktig vei å gå for å avhjelpe mangel på juridisk kompetanse, samt hvilke konsekvenser dette kan ha for stønadsmottakere. Når konkret rimelighet sjelden er relevant etter folketrygdloven § 22-15 kan det synes som risikoen for feilutbetalinger fra folketrygden i stor grad er lempet over på stønadsmottakerne.

Helhetsvurderingen som skal foretas i medhold av *condictio indebiti* gir sjelden noe klart svar på om tilbakesøking fremstår som det rimelige resultat. Rettsgrunnlaget gir således partene liten grad av forutberegnelighet og kan resultere i unødvendig prosess for domstolene som følge av at partene ikke evner å vurdere sin egen rettsstilling. Det er enkelt å forestille seg at hverken arbeidsgiver eller arbeidstaker er villig til å se saken fra den andres side og at de sjelden vil klare å enes om hva som er et rimelig resultat. Det er samtidig risikofylt og

kostbart å ta en sak for retten og det må derfor antas at begge parter kan kvie seg med hensyn til å forfølge sitt påståtte krav. Dette er et resultat av at læren har dårlige retts tekniske egenskaper.

På den andre siden vil det være positivt for partene i en konkret sak at resultatet fremstår som rimelig. Det kan likevel argumenteres med at hensynet til et rimelig resultat i enkeltsaker har en slik gjennomslagskraft at partenes behov for forutberegnelighet blir lidende.

Ordlyden i folketrygdloven § 22-15 etterlater i dag beskjeden plass til reelle hensyn. Dette blir en sterk kontrast til læren om *condictio indebiti*, hvor hensynet til et rimelig resultat er selve bærebjelken.

I folketrygdlovens § 22-15 fjerde ledd åpnes det for at «særlige grunner» kan medføre at kravet ikke skal fremsettes eller at kravets størrelse tilpasses den enkeltes situasjon. Det synes som at konkret rimelighet ikke vektlegges eksplisitt i vurderingen av om vilkårene for tilbakesøking er til stede, men kan være av betydning for unntaksregelen om at kravet kan frafalles eller reduseres. Som moment i helhetsvurderingen ved *condictio indebiti* kan man si at hensynet til rimelighet kommer inn på et tidligere stadium og kan forhindre at arbeidsgiver overhodet har adgang til å kreve lønnen tilbakebetalt.

Det kan synes som at hensynet til rettsenhet og likebehandling av står sterkt ved anvendelsen av folketrygdloven § 22-15 ved at aktsomhetskravet praktiseres likt ut fra hva som objektivt sett har skjedd. Likevel reiser det spørsmål om aktsomhetsnormen kun ivaretar *formell* likebehandling når det i liten grad blir tatt hensyn til subjektive ulikheter mellom stønadsmottakere. Det er ikke enkelt å si noe om hvordan *condictio indebiti* ivaretar hensynet til likebehandling. Ingen sak er helt lik en annen og det finnes ikke en generell grensedragning for når tilbakesøking er rimelig. Selv om konkret rimelighet vil være den sentrale retningslinjen i alle saker, er vurderingen skjønnsmessig og det må antas at utfallet i større grad enn under de trygderettslige regler, vil føre til ulike resultater.

3.4.3 Betydningen av subjektiv skyld og forbehold

Ved brudd på aktsomhetsnormen i folketrygdloven § 22-15 vil det som regel være grunnlag for full tilbakesøking av det feilutbetalte beløpet. Foreligger det skyld hos stønadsmottakeren eller representanten er det grunnlag for å sette frem krav etter første til tredje ledd og skyldmomentet får således avgjørende betydning. Etter læren om *condictio*

indebiti vil subjektiv skyld hos arbeidstaker kun være ett av flere momenter i helhetsvurderingen og andre momenters tilstedeværelse kan resultere i at skyldmomentet *ikke* blir avgjørende med hensyn til å nå frem med et tilbakesøkningskrav.

Bestemmelsen i folketrygdloven er taus med hensyn til subjektiv skyld hos representanter som administrerer folketrygden og gir heller ingen føringer på hvilken opptreden som forventes av utbetaler. Læren om *condictio indebiti* stiller strengere krav til opptreden fra arbeidsgiver. Det kan derfor argumenteres med at NAVs profesjonelle status får mindre betydning i vurderingen etter folketrygdloven sammenlignet med arbeidsgivers status etter den ulovfestede læren.

Skyld hos arbeidsgiveren vil vektes særlig tungt i de situasjoner hvor det ikke er tatt forbehold eller det kun er tatt et generelt forbehold som ikke gjør arbeidstakeren tilstrekkelig oppmerksom på at det kan hefte feil ved spesifikke utbetalinger. Det synes derfor som at generelle forbehold inntatt i arbeidsavtaler og lignende vektlegges mindre ved anvendelsen av *condictio indebiti*, enn forbehold om tilbakesøkning som er inntatt i brosjyrer og vedtak fra NAV når folketrygdloven får anvendelse.

I vurderingen av subjektiv skyld hos stønadsmottakeren vil det være relevant hvilken informasjon vedkommende har fått om trygderegler, opplysningsplikt og om det er tatt forbehold om tilbakesøkning av feilutbetalte ytelser. Selv om skyld hos NAV ikke eksplisitt er nevnt i folketrygdloven § 22-15, kan svikt i forbindelse med informering av mottakeren påvirke vurderingen av stønadsmottakerens skyld. Det vil ikke stilles samme krav til opptreden som når tilstrekkelig relevant informasjon er gitt.⁸⁸ På denne måten kan uaktsomhet hos saksbehandlere i NAV være av *indirekte* betydning i vurderingen av om tilbakesøkning er aktuelt.

Et annet poeng med hensyn til subjektiv skyld er at det vil være vanskeligere å statuere skyld hos enkeltpersoner i NAV enn hos arbeidsgiver. Årsaken er at det ofte vil være flere saksbehandlere og NAV-kontorer som har vært involvert i kontakten med stønadsmottaker. Selv om NAV er forpliktet til å nedtegne kontakten med stønadsmottaker i sine systemer jf. forvaltningsloven § 11 d, vil kvaliteten på nedtegningene kunne variere. I noen tilfeller overholdes ikke nedtegningsplikten overhodet slik at kontakten mellom stønadsmottaker og

⁸⁸ LF-2009-153086.

NAV ikke kan dokumenteres. Det ville være retts teknisk uheldig med en aktsomhetsvurdering som er vanskelig å praktisere på en hensiktsmessig måte, og det er naturlig at dette har fått konsekvenser for utformingen av folketrygdloven § 22-15.

Det er viktig å være oppmerksom på at selv om subjektiv skyld hos NAV ikke er et vurderingstema når det kommer til selve stiftelsen av tilbakesøkningskravet, kan feil som objektivt sett kan føres tilbake til NAV få betydning ved den såkalte "skylddelingsregelen" i folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd. Regelen er en utmålingsregel som sier at feil fra NAV kan være av betydning for om kravet skal reduseres eller unnlates fremmet – selv om man kommer til at det foreligger uaktsomhet hos stønadsmottakeren eller dens representant etter første til tredje ledd. Det kan argumenteres med at dette er lovgivers måte å kompensere for at skyld hos representanter for folketrygden ikke er direkte relevant for stiftelsen av tilbakesøkningskrav etter folketrygdloven.

Den trygderettslige bestemmelsen tar i liten grad hensyn til at stønadsmottakere har ulike forutsetninger, mens det synes å være større rom for skjønn ved aktsomhetsvurderingen av arbeidstaker. Dette kan medføre at stønadsmottakere blir vurdert strengere som følge av at aktsomhetsnormen i stor grad er fastsatt på forhånd, mens aktsomhetsnormen vil variere ut fra arbeidstakernes forutsetninger etter *condictio indebiti*.

I arbeidsforhold antas arbeidstakeren å være den svakere part og aktsomhetsvurderingen i den ulovfestede læren tilpasses deretter. Folketrygdloven tar ikke i like stor grad hensyn til det ujevne styrkeforholdet mellom NAV og stønadsmottaker. Eksempelvis ved at det er stønadsmottakeren som bærer risikoen for at hans forståelse av de trygderettslige regler som vedtaket bygger på er korrekte.⁸⁹ Dette blir etter mitt syn å skyve en del av risikoen for kompliserte regler over på stønadsmottakere og det kan diskuteres om dette er en noe streng innfallsvinkel med hensyn til hva som rimeligvis kan forventes av personer uten juridisk bakgrunn.

Det må dermed kunne legges til grunn at folketrygdloven stiller langt strengere krav til stønadsmottakers opptreden for at tilbakesøking skal kunne unngås, enn det som kreves av en arbeidstaker etter den ulovfestede læren.

⁸⁹ Rundskriv til § 22-15 første ledd.

Det kan tenkes at generelle forbehold fra NAV tillegges større vekt i spørsmålet om tilbakesøking fordi risikoen for feilutbetalinger fra folketrygden er større enn hos arbeidsgiver. En arbeidstaker har i utgangspunktet ikke grunn til å tvile på at lønnen han mottar er korrekt og har gode muligheter til å kontrollere dette selv. Ved at stønadsmottakeren gis utførlig informasjon i brosjyrer og vedtak tydeliggjøres det faktum at det er mange forhold som spiller inn med hensyn til om utbetalingen er korrekt og at muligheten for feilutbetaling absolutt er tilstede.

Det kan likevel stilles spørsmålstegn ved om de generelle forbeholdene som NAV tar gjør stønadsmottakere tilstrekkelig oppmerksom på at de enkelte utbetalinger kan være feil, særlig vil dette gjelde løpende ytelser hvor samme beløp blir utbetalt over lengre tid. Det er grunn til å tro at jo lenger en ytelse løper uten at det skjer noe spesielt, jo mindre oppfordring har mottakeren til å mistenke at utbetalingen kan være feil.

Når stønadsmottaker har vært i aktsom god tro skal det som nevnt foretas en helhetsvurdering etter folketrygdloven § 22-15 femte ledd av om det er rimelig at den delen av feilutbetalingen som er i behold hos stønadsmottaker kreves tilbake. Denne vurderingen er sammenfallende med rimelighetsvurderingen som gjøres i den ulovfestede læren. På grunn av at aktsomhetsnormen i folketrygdloven § 22-15 første ledd er strengere enn i den ulovfestede læren, blir anvendelsesområdet for rimelighetsvurderingen i folketrygdloven § 22-15 femte ledd i realiteten snevrere sammenlignet med den ulovfestede læren. Det vil si at regelsettene regulerer tilbakesøking ved *samme opptreden* hos betalingsmottaker ulikt.

3.4.4 Betydningen av hvem årsaken til feilutbetalingen kan føres tilbake til

Hvilken vekt objektive feil får i helhetsvurderingen etter den ulovfestede læren vil være avhengig av hvilken feil som er begått og hvilke muligheter arbeidsgiver eller arbeidstaker har hatt til å forhindre at feil blir gjort på sin side. Objektive feil fra arbeidsgiveren vil sannsynligvis veie tungt i helhetsvurderingen sett i lys av profesjonalitetsmomentet.

Det fremkommer av folketrygdloven § 22-15 at feil fra NAV ikke er til hinder for trygderettslig tilbakesøking. Det forhold at feilen kan føres tilbake til NAV vil kun være et moment i vurderingen av om kravet skal reduseres eller ikke fremmes etter bestemmelsens fjerde ledd.

Både NAV og arbeidsgiver besitter vanligvis mye informasjon vedrørende betalingsmottaker og grunnlaget for ytelsen som skal utbetales, slik at det i prinsippet skal være gode muligheter for å kontrollere at utbetalingene blir korrekte. Arbeidsgiver kan eksempelvis enkelt kontrollere arbeidstakers timelister for å vurdere omfanget av lønnsplikten.

Samtidig må det innrømmes at trygdesystemet og de regler som utgjør grunnlaget for de ulike ytelsene er kompliserte. For at det skal foreligge en feilutbetaling er det tilstrekkelig at ett av vilkårene for stønadsretten mangler. Opplysningene som ligger til grunn for stønadsvedtaket vil stamme fra stønadsmottaker, NAV eller tredjepersoner som skattemyndigheter, familiemedlemmer og arbeidsgivere. I tillegg har stønadsmottaker ofte kontakt med flere saksbehandlere og rådgivere underveis i en søknadsprosess og kommunikasjonen mellom partene dokumenteres i ulike IKT-systemer. For NAV vil det derfor være vanskeligere å kontrollere riktigheten av de opplysningene som vedtakene bygger på. Risikoen for feilutbetalinger fra folketrygden er dermed objektivt sett større enn hos de fleste arbeidsgivere.

Ved endringer i stønadsmottakerens situasjon kan det være vanskelig for stønadsmottaker selv å vite om endringen er av betydning for stønadsretten og bør meddeles NAV. Av den grunn vil ikke NAV ha like gode muligheter til å forsikre seg om at utbetalingene blir korrekte som en arbeidsgiver. Forskjellen begrunner at objektive feil hos NAV tillegges mindre betydning enn feil fra arbeidsgiver i spørsmål om tilbakesøking.

Når feil fra stønadsmottaker foranlediger feilutbetalinger fra NAV får feilen avgjørende betydning. Stønadsmottakers feil regnes som regel som uaktsomme eller grovt uaktsomme og i en del tilfeller som forsettlige. Vilårene for tilbakesøking etter folketrygdloven § 22-15 første ledd vil således være tilstede. Ved feilutbetaling av lønn vil feil fra arbeidstakerens side tale for tilbakesøking etter den ulovfestede læren. Vekten av arbeidstakerens feil i helhetsvurderingen vil være avhengig av hvilke andre momenter som er til stede. Feil fra arbeidstaker kan imidlertid lett tenkes og ikke få avgjørende betydning på grunn av måten andre momenter slår inn i helhetsvurderingen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.

3.4.5 Vernet av ytelser som tjener til mottakerens livsopphold

Slik avhandlingens problemstilling er formulert, tar begge regelsettene sikte på tilbakesøking av løpende ytelser som er ment å dekke utgifter til livsopphold for mottakeren. Ut fra ovennevnte redegjørelser kan det slås fast at ytelsens karakter slår inn med større tyngde ved

tilbakesøkning av feilutbetalt lønn enn ved tilbakesøkning av trygdeytelser. Ved tilbakesøkning av lønn får momentet betydning i vurderingen av om tilbakesøkning synes rimelig og kan være med på å tippe vurderingen i favør av arbeidstakeren.

Ved trygderettslig tilbakesøkning synes det som at ytelsens art ikke blir vektlagt i vurderingen av om det feilutbetalte beløpet skal betales tilbake. Bakgrunnen for dette er at folketrygdloven § 22-15 nettopp tar sikte på tilbakesøkning av ytelser som er ment å dekke utgifter til livsopphold og at ytelsens karakter dermed ikke vil være et relevant moment i vurderingen av «særlige grunner» jf. fjerde ledd. Det fremheves imidlertid i rundskrivene at det kan gis tilbakebetalingsordninger tilpasset den enkeltes økonomiske situasjon.⁹⁰ Etter mitt syn tar folketrygden hensyn til vernet av mottakerens livsopphold ved å lette tilbakebetalingsprosessen, men momentet hindrer nok sjelden tilbakesøkningen i seg selv.

Sett i lys av det vide anvendelsesområdet for folketrygdloven § 22-15 og reelle hensyns lave gjennomslagskraft må det være legitimt å si at vernet av livsopphold er langt svakere for stønadsmottakeren enn for arbeidstakere etter den ulovfestede læren.

⁹⁰ Rundskriv til § 22-15 fjerde ledd.

4 Utmålingen av tilbakesøkningskravet

4.1 Introduksjon

Når det først er på det rene at vilkårene for tilbakesøking er til stede, blir neste spørsmål hvor stort tilbakesøkningskravet er. Det er ingen automatikk i at hele det feilutbetalte beløpet kan kreves tilbake. I noen tilfeller kan også tilbakesøkningskravet overstige det feilutbetalte beløpet ved at det i tillegg kan kreves renter.

For krav med grunnlag i folketrygdloven § 22-15 regulerer bestemmelsen selv hvor mye som kan kreves tilbake, mens det for krav etter læren om *condictio indebiti* er ulovfestede begrensninger som kan få betydning for kravets størrelse.

4.2 Utmålingen av krav etter folketrygdloven § 22-15

4.2.1 Ved forsettlig eller uaktsom opptreden hos betalingsmottakeren

Det følger av folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd at «[d]et skal settes fram krav om tilbakebetaling etter første til tredje ledd med mindre særlige grunner taler mot det».

Ordlyden er klar: hovedregelen er at hele det feilutbetalte beløpet er gjenstand for tilbakesøking og NAV har plikt til å sette frem kravet jf. uttrykket «skal».

Det kan kun fremsettes krav med grunnlag i første til tredje ledd for den perioden vilkårene for tilbakesøking er oppfylte, den såkalte tilbakekrevingsperioden.⁹¹

Tilbakekrevingsperioden kan være kortere enn feilutbetalingsperioden, som er perioden hvor vilkårene for retten til en bestemt ytelse ikke har vært til stede.

Skjæringstidspunktet for beregningen av kravet vil være det tidspunkt hvor de nødvendige vilkår etter første til tredje ledd er til stede. Kravets størrelse kan dermed bli mindre enn det feilutbetalte beløpet, eksempelvis hvor stønadsmottakeren ikke fra begynnelsen av forsto eller burde forstått at utbetalingen skyldes en feil, eller at tidspunktet for når det var uaktsomt å ikke melde fra om nye opplysninger ikke er sammenfallende med tidspunktet for når feilutbetalingen av ytelsen startet.

⁹¹ Rundskriv til § 22-15 fjerde ledd.

En naturlig språklig forståelse av begrepet «særlige grunner» tilsier at bestemmelsen inneholder en viss terskel for å tillate unntak og at det foreligge omstendigheter som rettfærdiggjør et slikt resultat. Tolkningen støttes i trygderettspraksis, eksempelvis uttaler retten i TRR-2013-1222 at «[d]et forekommer meget sjelden at et tilbakebetalingskrav frafalles når vilkårene for tilbakekreving først er oppfylt.» Uttalelsen må tas til inntekt for det sjelden vil foreligge omstendigheter som oppfyller vilkåret «særlige grunner».

Folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd annet punktum angir at det ved vurderingen av om det foreligger særlige grunner «blant annet» skal legges vekt på graden av uaktsomhet hos den som kravet retter seg mot og størrelsen på det feilutbetalte beløpet. I tillegg skal det vektlegges hvor lang tid det har gått siden feilutbetalingen fant sted og om feilen helt eller delvis kan tilskrives NAV. Sistnevnte moment tar sikte på en fordeling av det økonomiske ansvaret for feilutbetalingen med bakgrunn i partenes skyld, noe som er opphavet til at regelen omtales som "skylddelingsregelen".

Listen over momenter er ikke uttømmende jf. uttrykket «blant annet». Det vil si at også andre momenter kan være relevante og medføre at det foreligger «særlige grunner».

Bestemmelsen tar sikte på en skjønnsmessig helhetsvurdering hvor de relevante momenter avgjør om det skal gjøres unntak fra hovedregelen om full tilbakebetaling. Det fremkommer av NAVs egne retningslinjer at jo større grad av skyld hos mottakeren jo mer nærliggende er det med full tilbakesøkning og at det er større grunn til å kreve tilbake store beløp enn små. Videre følger det at en bør være forsiktig med å kreve tilbake beløp som er utbetalt langt tilbake i tid og at det er mindre grunn til å kreve tilbake det fulle beløp om NAV er mye å bebreide for feilen.⁹²

I de tilfeller hvor det foreligger «særlige grunner» kan kravet, i stedet for at det ikke settes frem i det hele tatt, «settes til en del av det feilutbetalte beløpet» jf. fjerde ledd tredje punktum. En systemtolkning av bestemmelsen tilsier at avhengig av vurderingen av vilkåret «særlige grunner» og momentene i tredje punktum, er det mulig å foreta en reduksjon av kravet fremfor å unnlate å sette frem kravet. Ordlyden gir for øvrig ingen retningslinjer for hvor grensen går mellom de krav som ikke skal settes frem og de krav som bør settes frem i redusert omfang.

⁹² *Ibid.*

Det fremkommer av lovforarbeidene at fjerde ledd er ment å være en kodifisering av Trygderettens praksis vedrørende halvering av tilbakesøkningskravet når NAV har gjort feil i forbindelse med feilutbetalingen.⁹³ Samme sted poengteres det at regelen tar sikte på en mer dynamisk reduksjon enn hva tidligere praksis fra Trygderetten tilsier og at krav kan reduseres med mer eller mindre enn halvparten. Helt konkret uttales det at «[m]eininga er at ein skal kunne velje å krevje til dømes 30 prosent av feilutbetalinga framfor å la saka falle heilt».

Uttalelsen må tolkes dithen at hvor det synes urimelig å kreve halvparten av feilutbetalingen tilbake, bør det tilstrebes å kreve en *mindre del* av feilutbetalingen tilbake og at unnlatelse av å sette frem krav når vilkårene for tilbakesøking er til stede bør unngås. Når det kommer til praktiseringen av regelen uttales det i TRR-2013-1222 at resultatet «fremdeles så å si alltid [blir] en halvering i de tilfellene der det blir foretatt skylddeling». Det finnes imidlertid flere kjennelser fra Trygderetten hvor kravet reduseres med en tredjedel i stedet for halvparten.⁹⁴

En ordlydfortolkning av fjerde ledd første og annet punktum tilsier at det ikke er et vilkår for reduksjon av kravet at det foreligger feil hos NAV eller andre organ. En slik feil vil bare være et moment i vurderingen av om reduksjon skal skje og eventuelt reduksjonens omfang. Dette tolkningsresultatet støttes opp av lovforarbeidene hvor det uttales at «[h]eimelen er heller ikkje knytta spesifikt til at etaten har gjort feil, sjølv om dette nok vil vere eit hovudtilfelle».⁹⁵

Det følger av fjerde ledd siste punktum at «når den som kravet retter seg mot har opptrådt forsettlig, skal krav alltid fremmes, og beløpet kan ikke settes ned».

Ordlyden gir uttrykk for at NAV plikter å sette frem krav i alle tilfeller hvor debitor for tilbakesøkningskravet har opptrådt forsettlig og at adgangen til skylddeling avgrenses mot disse tilfellene. En antitetisk tolkning av bestemmelsen skulle tilsi at adgangen til skylddeling er til stede når den kravet retter seg mot ikke har opptrådt forsettlig, men det kan synes som at Trygderetten har lagt seg på en annen linje.

I TRR-2011-1440 ble det reist spørsmål om ordlyden i fjerde ledd var til hinder for at "skylddelingsregelen" kom til anvendelse ved grov uaktsom opptreden fra stønadmottaker. Trygderetten uttalte på s. 5 i kjennelsen at selv om reglen tar sikte på en avveining av skyld på

⁹³ Ot. prp. nr. 76 (2007–2008) s. 16.

⁹⁴ Se f.eks. TRR-2012-1036, TRR-2012-1258, TRR-2011-2625.

⁹⁵ Ot. prp. nr. 76 (2007–2008) s. 16.

begge sider praktiseres skyldelingsregelen slik at «grov uaktsomhet likestilles med forsett» og på den måten utelukker skylddeling i disse tilfellene.

I lys av uttalelsene synes det som at Trygderetten har innfortolket en terskel i fjerde ledd slik at skylddeling som hovedregel kun er aktuelt for dem som ikke har opptrådt forsettlig *eller* grovt uaktsomt. Det er gitt uttrykk for samme synspunkt i senere trygderettspraksis.⁹⁶

4.2.2 Feilbetalinger mottatt i aktsom god tro

Folketrygdloven § 22-15 femte ledd bestemmer at «[f]eilutbetalte beløp som er mottatt i aktsom god tro, kan kreves tilbake, begrenset til det beløp som er i behold når vedkommende blir gjort kjent med feilen».

Bestemmelsen hjemler en fakultativ adgang til tilbakesøkning av beløp som er mottatt i aktsom god tro jf. uttrykket «kan». Dette innebærer at NAV ikke har plikt til å sette frem tilbakesøkningskrav for disse feilutbetalingene.

Regelen er en videreføring av lovfestingen av *condictio indebiti*-tilfellene på trygderettens område som lovgiver gjennomførte ved lovendring i 1988.⁹⁷ Før lovendringen i 2009 lød bestemmelsen slik: «... det som er utbetalt for mye, kreves tilbake dersom særlige grunner gjør det rimelig». Det følger av lovforarbeidene at dagens bestemmelse kun er en språklig redigering av den gamle bestemmelsen og ikke inneholder materielle endringer.⁹⁸

Det fremkommer av lovforarbeidene knyttet til den gamle bestemmelsen at det «kan kreves tilbakebetaling, når dette ikke ville virke urimelig».⁹⁹ Denne uttalelsen har fremdeles relevans for tolkningen av dagens bestemmelse siden det er snakk om en materiell videreføring av tidligere rettstilstand. Uttalelsen taler for at det må gjøres en helhetsvurdering av situasjonen som har oppstått og de hensyn som taler for og mot tilbakesøkning, for å avgjøre om det er rimelig at beløpet kreves tilbake.

⁹⁶ TRR-2013-1498.

⁹⁷ Ot.prp. nr. 50 (1987–1988) s. 10.

⁹⁸ Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) s. 16.

⁹⁹ Ot.prp. nr. 50 (1987–1988) s. 10.

Når det gjelder tidspunktet for vurderingen av hva som er i behold følger det av rundskrivet at skjæringstidspunktet vil være det tidspunkt NAV gjør mottakeren oppmerksom på at utbetalingen skyldes en feil.¹⁰⁰

En ordlydfortolkning av uttrykket «i behold» tilsier at det feilutbetalte beløpet som skal være gjenstand for tilbakesøkningskravet ikke kan være forbrukt. Vedkommende må på en eller annen måte fremdeles inneha en verdi som kan føres tilbake til feilutbetalingen.

Vurderingen av hva som er «i behold» fremstår ikke som problematisk når beløpet som er feilutbetalt står urørt på konto. Det kan imidlertid være vanskelig å skille ut det feilutbetalte beløpet fra andre beløp hvis ytelsen har gått inn på en ordinær forbrukskonto hvor det har kommet inn eller stått andre pengebeløp. Det må antas at verdien er «i behold» når pengene er brukt til å kjøpe en noe dyrere gjenstand som kan selges og omsettes i penger. Utover disse tilfellene oppfordrer rundskrivet til en varsom praktisering av regelen og åpner for at løsningen av hva som er «i behold» i tvilstilfeller skal gå i mottakerens favør.¹⁰¹

Ved vurderingen av om det skal settes frem krav om hele eller deler av beløpet, følger det av femte ledd annet punktum at det «blant annet» skal legges vekt på størrelsen av det feilutbetalte beløpet, hvor lang tid det har gått siden feilutbetalingen ble gjort og om mottakeren har innrettet seg i tillit til den. Listen over momentene som bestemmelsen nevner er ikke uttømmende jf. begrepet «blant annet», men må antas å være en lovfestet retningslinje for hvilke momenter som NAV har plikt til å vurdere og legge vekt på i spørsmålet om fremsettelse og eventuell reduksjon av kravet.

Vurderingen er tilnærmet lik den som foretas etter læren om *condictio indebiti*. Runar Narvland er av den oppfatning at selv om det er folketrygdloven § 22-15 femte ledd som kan være rettslig grunnlag for tilbakesøking i disse tilfellene, bør resultatet bli det samme som om *condictio indebiti* hadde vært anvendt.¹⁰²

Som konkrete eksempel på tilfeller hvor tilbakesøking fremstår som rimelig viser lovforarbeidene til at bestemmelsen vil være særlig aktuell i situasjoner hvor mottaker har vært langtidsinnlagt på institusjon og pengene bare har gått inn på konto, samt overfor dødsbo

¹⁰⁰ Rundskriv til § 22-15 femte ledd.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Runar Narvland. «Tilbakekreving av feil utbetalt stønad, spesielt om skylddeling», *Tidsskrift for Erstatningsrett*, 2009 s 36-80 på s. 57.

hvor mottakeren av feilutbetalingen har avgått med døden.¹⁰³ Eksempelene kan tale for at det skal helt spesielle situasjoner til for at tilbakesøking skal fremtre som klart rimelig når mottaker har vært i aktsom god tro.

4.2.3 Adgang til annen ettergivelse av kravet?

Utover muligheten til å redusere eller ikke sette frem tilbakesøkningskrav etter folketrygden § 22-15 fjerde og femte ledd, eksisterer det ingen lovfestet adgang for NAV til å ettergi tilbakesøkningskrav. NAV uttaler imidlertid i at de på *administrativt grunnlag* har skapt en ulovfestet praksis hvor det er mulig å ettergi trygderettslige tilbakesøkningskrav i særskilte tilfeller.¹⁰⁴ Det presiseres i retningslinjene at adgangen til ettergivelse ikke har hjemmel i folketrygdloven § 22-15 eller annen lov. Regelen faller utenfor Trygderettens saklige myndighetsområde jf. trygderettsloven¹⁰⁵ § 1, og det er dermed ikke mulig å få behandlet saker om ettergivelse av Trygderetten. Den praksis som ligger til grunn for regelen er således kun de enkeltvedtak som NAV har fattet – som ikke er offentlig tilgjengelige.

Det følger av NAVs rundskriv at anførsler om sykdom, andre personlige forhold og dårlig økonomi fra den som tilbakesøkningskravet retter seg mot, skal oppfattes som en søknad om ettergivelse av kravet.¹⁰⁶ Hovedregelen er i henhold til retningslinjene at tilbakesøkningskrav *ikke* skal ettergis.¹⁰⁷ Samme sted fremgår det at dårlig økonomi i seg selv ikke er tilstrekkelig for ettergivelse og det er ikke meningen at NAV skal stå tilbake for andre kreditorer. I slike tilfeller mener NAV at det heller bør informeres om nedbetalingsordninger, muligheten for gjeldsordninger og andre løsninger som kan bidra til at den kravet retter seg mot skal klare seg økonomisk – selv om tilbakesøkningskravet betales.

Muligheten for ettergivelse fremstår som en snever unntaksregel og det skal antageligvis svært mye til for at det skal komme på tale med ettergivelse. Det er grunn til å være kritisk til hjemmelsgrunnlaget for regelen. Ordlyden i folketrygdloven § 22-15 åpner ikke for at NAV kan unnlate å kreve inn krav på andre vilkår enn det bestemmelsen selv tillater. En ulovfestet regel om ettergivelse harmonerer dårlig med lovens regler om unnlattelse av å sette frem krav og muligheten for redusert tilbakebetaling – som fremstår som en uttømmende regulering av

¹⁰³ Ot. prp. nr. 50 (1987–1988) s. 10.

¹⁰⁴ Vedlegg 7.7 til kapittel 22.

¹⁰⁵ Lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

¹⁰⁶ Rundskriv til § 22-15 fjerde ledd.

¹⁰⁷ Vedlegg 7.7 til kapittel 22.

de unntak som tillates fra plikten til å sette frem krav når vilkårene er tilstede. Synspunktet støttes i juridisk litteratur.¹⁰⁸

Det er ingen holdepunkter i retningslinjene for at NAV informerer brukerne om muligheten for ettergivelse av kravet. En naturlig konsekvens vil være at det blir tilfeldig hvem som får satt frem og behandlet en søknad om ettergivelse. Den som kravet retter seg mot vil ikke ha noen oppfordring til å anføre sosiale og økonomiske utfordringer som grunnlag for sin klage, all den tid det ikke opplyses om at dette kan være relevant.

4.2.4 Unnlatelse av å fremsette krav ved mindre feilutbetalte beløp

Det følger av folketrygdloven § 22-15 sjette ledd første punktum at det «kan» unnlates å sette frem krav om feilutbetalte beløp som er mindre enn fire rettsgebyr, som per desember 2014 utgjør 3 440 kroner.¹⁰⁹ Bestemmelsen hjemler en fakultativ adgang til å ikke å sette frem tilbakesøkningskrav som faller inn under denne beløpsgrensen. En antitetisk tolkning av bestemmelsen tilsier at beløp på 3 440 kroner eller mer ikke kan unnlates fremmet.

Beløpsgrensen i sjette ledd ble endret ved lov nr. 68/2012 fra et halvt rettsgebyr til fire rettsgebyr. Lovendringen ble begrunnet med utfordringer i restansesituasjonen på dette saksområdet og risikoen for at tilbakesøkningskrav på opp mot 120 millioner kroner ville bli foreldet årlig.¹¹⁰ Samme sted fremgår det at utgiftene i forbindelse med en tilbakesøknings sak utgjør i gjennomsnitt 3 000 kroner, slik det kan være gunstig å ikke fremme små tilbakesøkningskrav ut fra et samfunnsøkonomisk ståsted.

Det er presisert i sjette ledd annet punktum at det er gjort unntak for stønadmottakere eller representanter som har mottatt feilutbetalte beløp ved forsettlig eller grov uaktsom opptreden. Skyldgraden vil her begrense adgangen til å ikke fremme krav selv om tilbakesøkningskravet vil være under beløpsgrensen i første punktum. Begrunnelsen for unntaket er at regelen ikke skal få uønskede virkninger i praksis og det må antas at lovgiver på denne måten har forsøkt å unngå at stønadmottakere skal spekulere i å få feilutbetalt små beløp som ikke blir krevd tilbake.¹¹¹

¹⁰⁸ Kjøenstad, «Motregning og tilbakebetaling av pengekrav, i obligasjonsretten og i trygderetten» s. 144.

¹⁰⁹ Lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr § 1.

¹¹⁰ Prop. 118 L (2011–2012) s. 6.

¹¹¹ *Ibid.*

4.2.5 Tilbakebetaling av brutto eller netto utbetalt beløp?

Frem til juni 2014 var hovedregelen at det i alle saker hvor stønadsmottaker ikke frivillig tilbakebetalte hele beløpet *før* det ble fattet vedtak om tilbakebetaling, skulle fattes vedtak om tilbakebetaling av brutto beløp.¹¹² Med brutto beløp menes i denne sammenheng det feilutbetalte beløp som det er hjemmel for å kreve tilbake jf. folketrygdloven § 22-15, og som ikke er foreldet. Fattes det vedtak om brutto tilbakebetaling må stønadsmottakeren altså betale tilbake både det som faktisk er kommet inn på konto og skattetrekket. Tilbakesøkningskravet ville således være større enn det som mottakeren rent faktisk har fått utbetalt til sin konto.

NAV endret nylig praksis slik at det nå skal fattes vedtak om netto tilbakebetaling, også i de sakene hvor stønadsmottaker ikke betaler tilbake hele beløpet frivillig. Forutsetningen for nettovedtak er at både feilutbetalingen og tilbakebetalingen skjer i inneværende år.¹¹³

4.2.6 Renter og rentetillegg

Av folketrygdloven § 22-17 a følger det at det beregnes et rentetillegg på ti prosent av tilbakesøkningskravet dersom kravet er hjemlet i folketrygdloven § 22-15 første eller andre ledd og har grunnlag i forsettlig eller grov uaktsom opptreden hos den som kravet retter seg mot.¹¹⁴

Rentebestemmelsen får dermed ikke anvendelse i de sakene hvor beløp er mottatt i aktsom god tro eller i de tilfeller hvor stønadsmottakeren kun har utvist simpel uaktsomhet. Det er dermed mottakerens skyldgrad som avgjør om det er mulighet til å kreve renter i tillegg til det feilutbetalte beløpet. Dersom den kravet retter seg mot ikke betaler innen utløpet av betalingsfristen, vil det beregnes renter etter forsinkelsesrentelovens¹¹⁵ rentesats med utgangspunkt i brutto tilbakebetalingsbeløp samt eventuelt rentetillegg jf. folketrygdloven § 22-17 a første og annet ledd.

¹¹² Vedlegg 7.4 til kapittel 22.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Høyesterett tok i Rt. 2012 s. 921 stilling til om rentetillegget skal anses som straff etter Engel-kriteriene og svarte benektende på dette spørsmålet.

¹¹⁵ Lov 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling m.m.

4.3 Utmålingen av krav etter læren om *condictio indebiti*

4.3.1 Læren om ugrunnet berikelse

For tilbakesøkningskrav etter læren om *condictio indebiti* er det kun stiftelsen av kravet som avgjøres etter en helhetsvurdering. Det har vært en tradisjonell oppfatning i juridisk teori at utmålingen av tilbakesøkningskravets størrelse er knyttet til læren om ugrunnet berikelse.¹¹⁶ Det sentrale innholdet i berikelseslæren er at det kun er berikelsen (nytten) som betalingsmottakeren har oppnådd som følge av feilutbetalingen, og som er i behold på det tidspunktet kravet fremmes, som kan kreves tilbake.¹¹⁷ En del av det feilutbetalte beløpet kan av ulike grunner ha gått tapt og nytten på betalingsmottakerens hånd vil således være mindre enn selve feilutbetalingen. Kravets størrelse vil i slike tilfeller *begrenses* til å gjelde den nytten som er i behold når kravet fremmes.

Berikelseslæren kan kun påberopes av arbeidstakere som har vært i aktsom god tro med hensyn til feilutbetalingen.¹¹⁸ Begrunnelsen for at berikelseslæren får anvendelse i disse tilfellene, er at den som har mottatt en feilutbetaling i aktsom god tro bør beskyttes mot å måtte betale tilbake mer enn nytten feilutbetalingen har gitt vedkommende. Hovedpoenget er at betalingsmottakeren (her arbeidstaker) ikke skal stilles i noen bedre eller dårligere situasjon enn om feilutbetalingen ikke var skjedd.

Selv om berikelseslæren i teorien tar sikte på en dynamisk utmåling av kravet, oppstår problemene raskt når det ved fremsettelsen av kravet skal vurderes om arbeidstakeren sitter med en berikelse og hvor stor berikelsen i så fall er. Dette vil i særlig grad gjelde lønnsutbetalinger som betales inn på kontoer hvor beløpene fortløpende vil gå til dekning av forbruksutgifter. På grunn av disse retts tekniske utfordringene mener Hagstrøm at kravets størrelse ikke bør begrenses til en eventuell berikelse, men at det i stedet kreves full restitusjon av det feilutbetalte beløpet i situasjoner hvor arbeidstaker er en del å bebreide.¹¹⁹ Bergsåker er tilhenger av samme synspunkt og mener at som en praktisk hovedregel blir tilbakesøking et spørsmål om «alt eller ingenting».¹²⁰

¹¹⁶ Hagstrøm s. 710.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Bergsåker s. 276.

¹¹⁹ Hagstrøm s. 710.

¹²⁰ Bergsåker s. 276.

Det foreligger imidlertid ingen rettspraksis som uttrykkelig støtter synspunktet om å forlate berikelseslæren. Selv om retstekniske hensyn og uttalelser i juridisk teori taler for at tilbakesøking er et spørsmål om full restitusjon eller ingen restitusjon, har de etter mitt syn ikke den rettskildemessige tyngden som skal til for å fravike en festnet rettsoppfatning.

Etter gjeldende rett må derfor tilbakesøkningskravet utmåles etter en konkret vurdering av om, og i hvilken grad, arbeidstaker sitter igjen med en berikelse som følge av feilutbetalingen. Det er arbeidstaker som har bevisbyrden for at berikelsen er mindre enn det feilutbetalte beløpet.¹²¹

4.3.2 Renter

Tilbakesøkningskrav med grunnlag i læren om *condictio indebiti* regnes som alminnelige pengekrav på formuerettens område. Alminnelige regler om rett til og beregning av renter vil derfor komme til anvendelse.

Det er sjelden praktisk at det er fastsatt forfall for et tilbakesøkningskrav. Forsinkelsesrenter vil således påløpe etter lovens sats tretti dager etter fremsettelse av påkrav jf. forsinkelsesrenteloven §§ 2 og 3.

Et tilbakesøkningskrav må etter sin natur anses som en form for utilsiktet kreditt og det kan dermed bli aktuelt med renter etter erstatningsrettslige prinsipper for den tiden hvor arbeidsgiver har vært ukjent med kravet – såkalte avsavnsrenter. Standpunktet støttes av Bergsåker som uttaler at lovens regler om påkravsrenter ikke er til hinder for at feilutbetaler kan ha krav på avsavnsrenter.¹²²

Etter Høyesteretts uttalelser i Rt. 2002 s. 71 på s. 77 er det nå avklart at avsavnsrenter skal beregnes ut fra erstatningsrettslige prinsipper og ta utgangspunkt i feilutbetalers økonomiske tap. Om det ikke foreligger andre holdepunkter for hvilket reelt tap feilutbetaler har hatt, må det tas utgangspunkt i bankens innskuddsrente i den aktuelle perioden hvor betalingsmottaker har hatt rådighet over feilutbetalers verdier.¹²³

¹²¹ Rt. 1908 s. 774, Rt. 1934 s. 400.

¹²² Bergsåker s. 277.

¹²³ Hagstrøm s. 604.

4.4 Sammenligning av regelsettenes utmålingsregler

4.4.1 Generelt

I spennet mellom ond tro og aktsom god tro har NAV gode muligheter til å nå frem med hel eller i det minste delvis tilbakesøking jf. folketrygdloven § 22-15 første til fjerde ledd. Det skal videre svært mye til for at resultatet blir *unnlatelse* av å fremme tilbakesøkningskravet. I disse feilutbetalingssituasjonene fremstår utmålingsreglene i bestemmelsens fjerde ledd som retts teknisk heldige og i en viss grad også tilpassningsdyktige. NAVs mulighet til full restitusjon reduseres betraktelig i de tilfeller hvor stønadsmottaker har vært i aktsom god tro jf. bestemmelsens femte ledd.

Ettersom berikelseslæren forutsetter aktsom god tro vil arbeidsgivers mulighet til full restitusjon være størst dersom arbeidstaker i det minste har vært uaktsom. Har arbeidstaker vært i aktsom god tro vil kravets størrelse avhenge av om arbeidstaker kan dokumentere at berikelsen har vært mindre enn det feilutbetalte beløpet eller ikke.

Berikelseslæren kan tenkes å by på problemer for arbeidsgiver om feilutbetalingen ikke åpenbart er intakt hos arbeidstaker. Helhetsvurderingen som gjøres under læren om *condictio indebiti* er uforutsigbar i seg selv, og beregningen av den type krav etter berikelseslæren tilfører etter mitt syn enda mer usikkerhet rundt retts tilstanden mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.

4.4.2 Ved forsettlig eller grov uaktsom opptreden hos betalingsmottakeren

Når det er på det rene at mottaker har opptrådt forsettlig blir resultatet etter begge regelsett at hele det feilutbetalte beløp kan kreves tilbake. For krav etter folketrygdloven § 22-15 følger dette av bestemmelsens fjerde ledd, mens for krav etter *condictio indebiti* kan full tilbakesøking hjemles i en analogisk anvendelse av avtaleloven § 33.

Etter de trygderettslige reglene har NAV plikt til å sette frem krav når stønadsmottakeren har utvist forsett eller grov uaktsomhet, det er heller ikke adgang til reduksjon av kravet i disse tilfellene. En slik plikt vil ikke arbeidsgiver ha etter den ulovfestede læren. Siden arbeidsgiverens krav er av privatrettslig art står han fritt til å unnlate å sette frem tilbakesøkningskrav uavhengig av skyldgrad hos arbeidstakeren.

Når tilbakesøkningskravet er hjemlet i folketrygdloven § 22-15 første eller annet ledd og skyldgraden hos mottaker er forsett eller grov uaktsomhet, beregnes også et rentetillegg på ti prosent av det feilutebetalte beløp. Konsekvensen blir at tilbakesøkningskravene i disse sakene blir større enn den opprinnelige feilutbetalingen. Det finnes ikke noen lignende renteplikt for de ulovfestede tilbakesøkningskravene.

4.4.3 Ved uaktsomhet hos betalingsmottakeren

Dersom det ikke er holdepunkter for at mottaker faktisk forsto at han ikke var berettiget til utbetalingen, men hvor han av ulike grunner *burde forstått* at han var uberettiget eller at han selv foranlediget feilen som ledet til utbetalingen – vil det etter begge regelsett være mest sannsynlig at resultatet blir full restitusjon.

For krav etter folketrygdloven § 22-15 kan det tenkes flere løsninger hvor "skylddelingsregelen" i bestemmelsens fjerde ledd kommer til anvendelse. Resultatet kan bli full tilbakesøking, delvis tilbakesøking eller unnlattelse av å fremsette kravet.

"Skylddelingsregelen" er utviklet i trygderettspraksis og antas å bygge på en erstatningsrettslig tankegang om at det ikke synes rimelig at skadelidte skal få dekket hele sitt økonomiske tap all den tid han selv har medvirket til tapet.¹²⁴ Det må dermed kunne slås fast at ved *simpel* uaktsomhet tillater folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd en dynamisk og rimelig tilpasning av tilbakesøkningskravets størrelse, hvor risikoen for feilutbetalingen kan fordeles etter partenes subjektive skyld.

Berikelsesbegrensningen kan som nevnt ikke påberopes av arbeidstakere som har utvist uaktsomhet og resultatet vil således blir full restitusjon dersom tilbakesøkningskravet fører frem etter den ulovfestede læren.

4.4.4 Ved aktsom god tro hos betalingsmottakeren

Når mottaker av feilutbetalingen har vært i aktsom god tro kan det etter begge regelsettene bare kreves tilbake det som er i behold (berikelsen) når mottakeren blir gjort oppmerksom på feilen. De praktiske utfordringer med å vurdere hva som er i behold vil kunne begrense kravets størrelse og i noen tilfeller utelukke tilbakesøking.

¹²⁴ Narvland s. 37.

Det fremheves i rundskrivene at vurderingen av hva som er i behold i tvilstilfeller skal komme mottakeren til gunst.¹²⁵ For de ulovfestede kravene er det derimot arbeidstaker som må kunne dokumentere at berikelsen har vært mindre enn det feilutbetalte beløpet. Ulikhetene i bevisbyrden innebærer at berikelsesbegrensingen beskytter stønadsmottaker i større grad enn en arbeidstaker.

Det er likevel ikke tvilsomt at berikelsesbegrensingen etter omstendighetene kan føre til at de ulovfestede tilbakesøkningskravene mister sin verdi.

¹²⁵ Rundskriv til § 22-15 femte ledd.

5 Innkreving og foreldelse

5.1 Innkreving av krav etter folketrygdloven § 22-15

Før det fattes vedtak om tilbakesøkning må det først ha vært fattet vedtak om reduksjon eller opphør av en ytelse tilbake i tid – et såkalt stansvedtak etter folketrygdloven § 21-6. Et stansvedtak forutsetter at stønadsmottakeren ikke (lenger) oppfyller vilkårene for ytelsen. Det sentrale vil ofte være å fastslå tidspunktet for når ett eller flere av vilkårene for ytelsen falt bort og mottakeren ble uberettiget. I noen tilfeller kan det hende at stønadsmottakeren ikke på noe tidspunkt har vært kvalifisert til ytelsen og således har vært uberettiget fra ytelsen ble innvilget.

Når det foreligger et stansvedtak har NAV en egen enhet, NAV Kontroll og Innkreving, som har ansvaret for å kreve inn feilutbetalte beløp fra folketrygden. Enheten fattet vedtak om tilbakesøkning og vedtakene utgjør tvangsgrunnlag for utlegg jf. folketrygdloven § 22-15 sjuende ledd første punktum. Etter andre punktum er det to måter kravet kan innkreves på, enten ved trekk i fremtidige ytelser eller inndrivelse etter reglene i bidragsinnkrevingsloven¹²⁶. Etter bidragsinnkrevingsloven § 11 kan det foretas trekk i lønnsytelser i samsvar med dekningsloven¹²⁷ § 2-7.

Når det først er fattet vedtak om tilbakesøkning har NAV en egen innkrevingsentral som tar seg av selve innkrevingen jf. bidragsinnkrevingsloven § 4.

Reglene innebærer at tilbakesøkningskravene etter folketrygdloven § 22-15 er gjenstand for en forenklet innkrevingsmetode. Som følge av at NAVs egne vedtak utgjør tvangsgrunnlag for utlegg og at etaten har et eget apparat som tar seg av innkrevingen, fremstår innkrevingsmetoden svært effektiv og til gunst for NAV.

Det er verdt å merke seg at folketrygdloven § 22-15 sjuende ledd gjelder for alle vedtak om tilbakesøkningskrav etter bestemmelsen, og at det ikke skilles mellom beløp som er mottatt ved forsettlig og uaktsom opptreden og de beløp som er mottatt i aktsom god tro.

Det er anledning til å klage på vedtak om tilbakesøkning til NAV Klageinstans og bringe vedtak fra klageinstansen inn for Trygderetten jf. folketrygdloven § 21-12 første ledd.

¹²⁶ Lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv.

¹²⁷ Lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett.

Kjennelser fra Trygderetten kan deretter overprøves ved søksmål til lagmannsretten og eventuelt ankes videre til Høyesterett. Selv om stønadsmottaker bestrider kravet og klager på vedtaket innen klagefristen, er hovedregelen at klagen ikke gis oppsettende virkning jf. folketrygdloven § 21-12 tredje ledd jf. trygderettsloven § 14. Dette innebærer at klagen som regel ikke forhindrer innkrevingen av tilbakesøkningskravet. Innkrevingsprosessen vil ikke stanse opp før stønadsmottakeren eventuelt får medhold i sin klage og det vil da foretas en tilbakeføring av det allerede innkrevde beløpet fra NAV.

Innkrevingsmetoden innebærer at stønadsmottaker må betale tilbake (deler av) utbetalingene som vedkommende har mottatt *før* det er endelig avgjort at det foreligger et tilbakesøkningskrav. Det kan stilles spørsmålsteget ved om NAVs innkrevingsmetode er rimelig, særlig i lys av at de fleste andre kreditorer har risikoen for at det eksisterer et pengekrav og må avvente en endelig avgjørelse før et bestridt krav kan tvangsinnføres. Siden det er tale om å betale tilbake en ytelse som har gått til dekning av livsopphold blir innkrevingsmetoden svært inngripende. Risikoen for at NAV tar feil med hensyn til eksistensen av tilbakesøkningskravet blir således ført over til stønadsmottakeren.

5.2 Innkreving av krav etter læren om *condictio indebiti*

Tilbakesøkningskrav med grunnlag i *condictio indebiti* er alminnelige pengekrav som krever at feilutbetaler tar rettslige skritt for å få kravet inndrevet. En ordinær inndrivelse innebærer at det sendes påkrav til arbeidstakeren jf. tvisteloven¹²⁸ § 5-2, hvor grunnlaget for kravet fremkommer og det gis en betalingsfrist på 14 dager. Om arbeidstaker ikke betaler, har arbeidsgiver flere mulige veier å gå for å få drevet inn kravet. Det kan være å bringe saken inn for forliksrådet ved forliksklage, at det sendes kombinert utleggsbegjæring/forliksklage til namsmannen, sendes konkursvarsel eller at det tas ut stevning for tingretten.

Arbeidsgiver må selv stå for inndrivelsen av kravet og ta rettslige skritt til det foreligger et tvangsgrunnlag for kravet. Om arbeidstaker bestrider kravet er det til syvende og sist opp til domstolene å avgjøre eksistensen av kravet og det er dommen som vil utgjøre tvangsgrunnlag for kravet. Prosessen kan bli både langdryg og kostbar for arbeidsgivere som velger å ta rettslige skritt for å få drevet inn kravet sitt, spesielt med tanke på at det rettslige grunnlaget

¹²⁸ Lov 17.juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.

for kravet er relativt uforutsigbart og sjelden vil utpeke en åpenbar løsning for partene. Dersom arbeidsgiver ikke får medhold vil han ofte ende opp med å betale både sine egne og arbeidstakerens saksomkostninger, med fare for at beløpene blir betydelige høyere enn det opprinnelige tilbakesøkningskravet. Særlig hvor de feilutbetalte beløpene er små vil risikoen ved å innlede rettslig prosess fremstå som stor. Det er nærliggende å tro at en del tilbakesøkningskrav ikke fremmes for domstolene på grunn av den økonomiske risikoen som følger med en slik prosess.

5.3 Foreldelse av krav etter folketrygdloven § 22-15

Det fremgår av folketrygdloven § 22-14 første ledd at foreldelsesloven¹²⁹ får anvendelse for tilbakesøkningskrav som har sitt grunnlag i folketrygdloven. Tilbakesøkningskrav etter folketrygdloven § 22-15 foreldes som hovedregel etter den alminnelige foreldelsesfristen på tre år jf. foreldelsesloven § 2.

Det følger av foreldelsesloven § 3 nr. 1 at foreldelsesfristen begynner å løpe på det tidspunktet «fordringshaveren tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse». Det er som nevnt vanskelig å tenke seg at det skal være avtalt forfall for tilbakesøkningskrav. Høyesterett slo fast i Rt. 1996 s. 994 på s. 996 at i tilfeller hvor det ikke er avtalt forfallsdato vil kravet begynne å løpe på det tidspunktet kreditor tidligst kan fremsette påkrav. For tilbakesøkningskrav vil muligheten til å fremsette påkrav inntre umiddelbart etter at feilutbetalingen er skjedd og dette er tidspunktet hvor foreldelsesfristen begynner å løpe jf. foreldelsesloven § 3 nr. 1.

Ved løpende ytelser må det legges til grunn at det kan fremsettes påkrav etter hver enkelt feilutbetaling med den følge at tilbakesøkningskravet foreldes suksessivt jf. foreldelsesloven §§ 2 og 3. Et tilbakesøkningskrav for feilutbetalte ytelser som stønadmottakeren har mottatt for tre år siden, vil dermed som hovedregel være foreldet om NAV ikke har tatt skritt for å avbryte foreldelsen.

Det gjelder en tilleggsfrist på ett år etter foreldelsesloven § 10 nr. 1 dersom NAV ikke har hatt «nødvendig kunnskap om fordringen eller skyldneren». Fast trygderettspraksis viser at

¹²⁹ Lov 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer.

tilleggsfristen kun kan påberopes av NAV dersom stønadsmottaker i det minste har utvist grov uaktsomhet.¹³⁰

Etter Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2012 s. 1444 er det nå avklart at tilbakesøkningsadgangen i folketrygdloven § 22-15 kan suppleres av det erstatningsrettslige culpaansvaret. I avsnitt 28 uttaler Høyesterett at foreldelseslovens forarbeider må forstås slik at om et krav kan ha flere ulike rettslige grunnlag er ikke kravet foreldet før «det er foreldet etter samtlige grunnlag». Selv om tilbakesøkningskravet er foreldet etter lovens hovedregel på tre år, kan kravet være i behold lengre jf. foreldelsesloven § 9. Forutsetningen for en lengre foreldelsesfrist er at de erstatningsrettslige vilkår er til stede samt at NAV ikke hadde eller burde hatt kjennskap til feilutbetalingen på utbetalingstidspunktet.

Foreldelsesfristen kan avbrytes ved erkjennelse fra stønadsmottakeren jf. foreldelsesloven § 14. NAV ber som regel aktivt om erkjennelse for å få avbrutt foreldelsesfristen på en mest mulig effektiv måte. Lykkes ikke NAV med det kan fristen avbrytes ved enten å ta rettslige skritt eller bringe saken inn for Trygderetten jf. foreldelsesloven §§ 15 og 16.

Vedtak om tilbakesøking med grunnlag i folketrygdloven § 22-15 avbryter også foreldelse.¹³¹

5.4 Foreldelse av krav etter læren om *condictio indebiti*

Reglene i foreldelsesloven får i all hovedsak samme anvendelse for obligasjonsrettslige tilbakesøkningskrav som for de trygderettslige kravene, det vises til redegjørelsen ovenfor i punkt 5.3. Forskjellene knytter seg til avbrytelse av foreldelsesfristen. Det kan ikke fattes vedtak om tilbakesøking som avbryter foreldelse for de ulovfestede kravene. Det er heller ikke anledning til å bringe de ulovfestede kravene inn for et domstolslignende organ. Foreldelsesfristen for krav etter den ulovfestede læren må derfor avbrytes ved rettslige skritt fra arbeidsgiver eller erkjennelse fra arbeidstaker jf. foreldelsesloven §§ 15 og 14.

¹³⁰ Se f.eks. TRR-2009-735 s. 12.

¹³¹ Folketrygdloven § 22-14 femte ledd.

5.5 Sammenligning av reglene om innkreving og foreldelse

De trygderettslige innkrevingsreglene utgjør et effektivt system hvor innkrevingen starter før det er endelig avgjort om vilkårene for tilbakesøking er tilstede. Det blir opp til stønadsmottakeren å klage på vedtaket og føre saken gjennom NAVs klagesystemer, og eventuelt domstolene, for å få omgjort tilbakesøkningsvedtaket. Prosessen kan bli lang og vanskelig, særlig for den som ikke søker juridisk bistand under klageprosessen. Reglene for tilbakesøkningskrav etter folketrygdløven § 22-15 er intrikate og det må forventes at mange stønadsmottakere på egenhånd vil ha utfordringer med hensyn til å legge frem alle relevante opplysninger og anførsler i en klageprosess. Søker stønadsmottakeren juridisk bistand er det imidlertid anledning til å få saksomkostningene dekket dersom vedtaket blir omgjort til gunst.¹³²

Rollene blir snudd ved trygderettslig innkreving i forhold til innkrevingen av obligasjonsrettslige tilbakesøkningskrav. I sistnevnte tilfelle er det den som hevder å ha et tilbakesøkningskrav på sin hånd som må ta rettslige skritt og bærer risikoen for at vilkårene for tilbakesøking er oppfylte, mens NAV kan kreve at den som tilbakesøkningskravet retter seg mot starter å betale ned på kravet før klageprosessen er endelig avgjort. Etter min oppfatning medfører de trygderettslige innkrevingsreglene at skjevheten i styrkeforholdet mellom partene forsterkes på en ufordelaktig og unødvendig måte for stønadsmottaker. Det er vanskelig å forstå at NAVs behov for å få krevd inn *antatt* feilutbetalte beløp er så tungtveiende at den økonomiske merbelastningen som innkrevingsmetoden potensielt kan påføre stønadsmottakere rettferdiggjøres.

Når det kommer til spørsmålet om foreldelse er det ingen markante forskjeller mellom regelsettene. Vedtak fra NAV utgjør en enkel og rask måte å avbryte foreldelse på, men det er vanskelig å se at regelen har noen særlige betenkeligheter. Ut fra det store antall feilutbetalinger som gjøres fra folketrygden, samt kostnadene og belastningen for domstolene ved en rettslig prosess, må en slik regel kunne sies å ha gode grunner for seg. For å unngå at restanse i tilbakesøkingssaker resulterer i foreldelse av trygderettslige tilbakesøkningskrav synes det nødvendig med en forenklet måte å avbryte foreldelsesfristen på.

¹³² Forvaltningsloven § 36 og trygderettsloven § 25.

6 Avsluttende bemerkninger

De trygderettslige tilbakesøkningsreglene anvendes på et område hvor legalitetsprinsippet gjelder, noe som blant annet innebærer at prinsippet stiller klarhetskrav til lovhjemmelen. Den ulovfestede læren er derimot av privatrettslig karakter og faller utenfor legalitetsprinsippet rekkevidde, noe som forklarer at rettsgrunnlaget utelukkende kan basere seg på en skjønsmessig helhetsvurdering.

Det nærmere innholdet i folketrygdlovens tilbakesøkningsregler blir i stor grad utpenslet i trygderettspraksis og rundskriv fra NAV. I den grad NAV og Trygderetten legger til grunn og anvender et tolkningsresultat som ligger utenfor lovens rammer kan dette være problematisk opp mot legalitetsprinsippet og reglens demokratiske legitimitet – særlig i de tilfeller hvor resultatet blir stående uprøvd. I lys av at bare én av ti trygderettskjennelser blir overprøvd av de ordinære domstolene er dette ikke en urealistisk fare ved Trygderettens rettsskapende funksjon.

Et eksempel på at Trygderetten har gått i langt i sin rettsskapende virksomhet er utviklingen av aktsomhetsnormen og terskelen for grov uaktsomhet i folketrygdloven § 22-15. Det samme gjelder de tilfeller hvor Trygderetten likestiller grov uaktsomhet med forsett med hensyn til adgangen til unnlattelse av å fremme krav og til reduksjon av kravet jf. folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd siste punktum. Etter mitt syn kan det stilles spørsmål om Trygderetten har gått *for langt*, særlig med tanke på at tilbakesøkningsreglene etter sin art er obligasjonsrettslige særregler som gjelder på trygdens område, og således ikke ligger i kjerneområde for Trygderettens spesialkompetanse.

Avviket i regelsettenes materielle innhold og retts tekniske egenskaper er i stor grad begrunnet i de særskilte hensyn som gjør seg gjeldende ved feilutbetalinger fra folketrygden, herunder å forhindre og sanksjonere trygdemisbruk samt å sikre at folketrygden administreres på en tillitsvekkende måte. Disse hensynene er også begrunnelsen for at tilbakesøkningsreglene praktiseres strengt av Trygderetten og NAV. De særegne trygderettslige hensyn har etter mitt syn ikke overføringsverdi til feilutbetalinger i andre situasjoner. Slik jeg ser det hører derfor ikke de trygderettslige prinsipper om tilbakesøkning hjemme i rene obligasjonsrettslige regelsett.

Folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd har et mindre nedslagsfelt enn hva bestemmelsens ordlyd gir uttrykk for. Trygderettens innsnevring av skyldelingsregelens rekkevidde resulterer i at betydningen av de erstatningsrettslige prinsipper om skadelidtes medvirkning blir redusert – slik at risikoen for feilutbetalinger fra folketrygden som oftest ligger på stønadmottakeren. I de tilfeller hvor det åpnes for skylddeling gir imidlertid regelen muligheter for en dynamisk og rimelig utmåling av kravets størrelse. Den erstatningsrettslige tankegangen om skylddeling mellom partene kan etter min mening med fordel overføres til den ulovfestede læren hvor utmålingen av kravet fremstår som mer firkantet.

Adgangen til ettergivelse av trygderettslige tilbakesøkningskrav som fremgår av NAVs retningslinjer har verken støtte i lovens ordlyd eller andre rettskilder. Måten regelen er hjemlet og praktiseres på i dag er etter mitt syn ikke holdbar. Det bør derfor vurderes fra lovgiverhold om adgangen til ettergivelse bør avskaffes. Ønskes regelen videreført bør den lovfestes slik at den får økt legitimitet og praktiseres likt overfor folketrygdens medlemmer.

Selv om læren om *condictio indebiti* ikke er spesielt tilpasset spørsmålet om feilutbetaling av lønn, synes det likevel som at arbeidsrettslige hensyn får innpass i rimelighetsvurderingen og medvirker til at tilbakesøkningsadgangen for arbeidsgiver blir begrenset. Løsningen harmonerer godt med hvordan det lovfestede motregningsforbudet er ment å verne arbeidstakerens livsopphold. Den ulovfestede læren ivaretar således de spesielle hensyn som gjør seg gjeldende i konkrete feilutbetalingssituasjoner.

Det ikke enkelt å trekke konklusjoner om hvorvidt en generell lovfesting av tilbakesøking vil være hensiktsmessig. Etter min mening bør det midlertid overveies å lovfeste en tilbakesøkningsadgang i arbeidsmiljøloven som regulerer tilbakesøking av lønn. En bestemmelse som gir uttrykk for at tilbakesøkningsadgangen er begrenset vil kunne øke forutberegneligheten for arbeidsgiver og arbeidstaker ved spørsmål om tilbakesøking.

7 Kilde- og litteraturliste

7.1 Lover

Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10.

Lov 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd.

Lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

Lov 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling m.m.

Lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø mv.

Lov 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer.

Lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr.

Lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett.

Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd.

Lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv.

Lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid, stillingsvern mv.

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.

7.2 Lovforarbeider

Ot.prp. nr. 5 (1966–67) Om lov om anke til Trygderetten og lov om endringer i lov 17. juni 1966 om folketrygd og andre trygde- og pensjonslover.

Ot.prp. nr. 50 (1987–1988) Om lov om endringer i lov 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd og i visse andre lover.

Ot.prp.nr. 50 (1993–1994) Om lov om endringer i lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v.

Ot.prp. nr. 76 (2007–2008) Om lov om endringer i folketrygdlova og i enkelte andre lover (tilbakekrevjing etter feilutbetalningar, tiltak mot trygdemisbruk, renter og erstatning i trygdesaker).

Prop. 118 L (2011–2012) Endringer i folketrygdloven og arbeidsmiljøloven.

7.3 Domsregister

Norsk Retstidende

Rt. 1908 s. 744.

Rt. 1917 s. 417.

Rt. 1929 s. 1052.

Rt. 1933 s. 1009.

Rt. 1934 s. 400.

Rt. 1938 s. 207.

Rt. 1970 s. 1235

Rt. 1985 s. 290.

Rt. 1988 s. 556.

Rt. 1995 s. 54.

Rt. 1995 s. 1641.

Rt. 1997 s. 1210.

Rt. 1998 s. 989.

Rt. 2000 s. 220.

Rt. 2001 s. 1580.

Rt. 2002 s. 71.

Rt. 2005 s. 548.

Rt. 2008 s. 738.

Rt. 2010 s. 816.

Rt. 2012 s. 585.

Rt. 2012 s. 921.

Rt. 2012 s. 1444.

Avgjørelser publisert på Lovdata

LF-2009-153086.

LB-2010-188918.

LE-2011-14620.

LA-2011-72836.

7.4 Kjennelser fra Trygderetten

(Referanser fra Lovdata)

TRR-2009-735.

TRR-2009-1556.

TRR-2010-865.

TRR-2011-1440.

TRR-2011-2237.

TRR-2011-2625.

TRR-2012-767.

TRR-2012-1036.

TRR-2012-1258.

TRR-2012-2149.

TRR-2013-1222.

TRR-2013-1495.

TRR-2013-1498.

7.5 Rundskriv og andre administrative uttalelser

Arbeids- og velferdsdirektoratets rundskrivsamling (www.nav.no)

Rundskriv til folketrygdloven § 22-15 første ledd – Vilkår for tilbakekreving.

Rundskriv til folketrygdloven § 22-15 andre ledd – Hvem tilbakebetalingskravet skal rettes mot.

Rundskriv til folketrygdloven § 22-15 fjerde ledd – Nærmere om når muligheten til å kreve tilbake etter første til tredje ledd skal benyttes.

Rundskriv til folketrygdloven § 22-15 femte ledd – Tilbakekreving når mottakeren har vært i aktsom god tro.

Vedlegg 7.4 til kapittel 22 – Forholdet til skatt ved tilbakebetaling av feilutbetalt stønad:

<https://www.nav.no/rettskildene/Vedlegg/Vedlegg+7.4+til+kap.+22+-+Forholdet+til+skatt+ved+tilbakebetaling+av+feilutbetalt+stønad.295526.cms>

Vedlegg 7.7 til kapittel 22 – Ettergivelse av tilbakebetalingskrav:

<https://www.nav.no/rettskildene/Vedlegg/Vedlegg+7.7+til+kap.+22+-+Ettergivelse+av+tilbakebetalingskrav.295529.cms>

7.6 Juridisk litteratur

Kjønstad, Asbjørn, «En sammenligning mellom trygderettslige lovforarbeider og lovforarbeider fra den ”sentrale juss”». *Lov og rett*, 1978 s. 3-22.

Narvland, Runar, «Tilbakekreving av feil utbetalt stønad, spesielt om skylddeling», *Tidsskrift for Erstatningsrett*, 2009 s. 36-80.

Refsdal, Endre, «NAV Klageinstans», *Institutt for offentlig retts skriftserie*, 2009. (masteravhandling)

Kjønstad, Asbjørn, *Innføring i Trygderett*, 4. utgave (Oslo 2009).

Kjønstad, Asbjørn, «Motregning og tilbakebetaling av pengekrav, i obligasjonsretten og i trygderetten», *Jussens Venner*, 2011 nr. 3 s. 131-164.

Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, 2. utgave (Oslo 2011)

Bergsåker, Trygve, *Pengekravsrett*, 2. utgave (Oslo 2011)

Fanebust, Arne, *Innføring i arbeidsrett*, 3. utgave (Bergen 2013)

7.7 Annet

Riksrevisjonens rapport om den årlige revisjon og kontroll for budsjettåret 2013:

<https://www.riksrevisjonen.no/rapporter/Documents/2014-2015/Dokument1/HeleDokument1.pdf>

Sivilombudsmannens årsmeldinger publisert på Lovdata:

SOMB-1980-8.

SOMB-2001-22.

Internettbaserte kilder:

www.trygderetten.no

http://www.trygderetten.no/ikbViewer/page/sok2?ED5703CA49802F89E0435813310A9DA3.p_search_id=16503

<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Flere+statistikkomrader>

(Antall ord: 17 959)